

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

Fakulta mezinárodních vztahů

Obor: Mezinárodní obchod

VZÁJEMNÉ VZTAHY EVROPSKÉ UNIE A
RUSKA NA POZADÍ ENERGETICKÉ
BEZPEČNOSTI

Bakalářská práce

Zpracovala: Veronika Drahotová

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Josef Bič, Ph.D.

Prohlášení

Potvrzuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Vzájemné vztahy Evropské unie a Ruska na pozadí energetické bezpečnosti“ vypracovala samostatně. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu literatury.

V Praze dne.....

Veronika Drahotová.....

Ráda bych poděkovala Ing. Josefu Bičovi, Ph.D. za odbornou pomoc při vypracování mé bakalářské práce.

Obsah

Seznam zkratek.....	v
Seznam grafů	vi
Seznam map.....	vi
Seznam tabulek.....	vi
Úvod.....	vii
1. Energetická bezpečnost.....	1
1.1. Definice pojmu energetické bezpečnosti	2
1.2. Energetická bezpečnost z pohledu odběratelských zemí	3
1.3. Energetická bezpečnost z pohledu dodavatelských zemí.....	4
2. Současný rámec energetických vztahů mezi EU a Ruskem.....	8
2.1. Právní rámec vztahů mezi EU a Ruskem.....	8
2.2. Charakteristika vzájemných vztahů EU-Rusko.....	10
2.3. Energetická politika EU	13
2.4. Energetická závislost mezi EU a Ruskem v plynovém sektoru	17
2.5. Diverzifikační úsilí EU	18
3. Udržitelnost vztahů EU- Rusko.....	22
3.1. Perspektiva vztahů s Ruskem v kontextu dění na Ukrajině.....	22
3.1.1. Asociační dohoda	24
3.2. Perspektiva vztahů s Ruskem v kontextu energetické infrastruktury	26
3.2.1. South Stream	30
3.2.2. Turkish Stream	34
4. Závěr	39
4. Literatura.....	42

Seznam zkratek

EU	Evropská unie (<i>European Union</i>)
IEA	Mezinárodní energetická agentura (<i>International Energy Agency</i>)
LNG	Zkapalněný zemní plyn (<i>Liquefied Natural Gas</i>)
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu (<i>Organization of the Petroleum Exporting Countries</i>)
PCA	Dohoda o partnerství a spolupráci (<i>Partnership and Cooperation Agreement</i>)
TAP	Transjadranský plynovod (<i>Trans Adriatic Pipeline</i>)
TANAP	Transanatolský plynovod (<i>Trans-Anatolian pipeline</i>)
CIE	Ústřední zpravodajská služba (<i>Central Intelligence Agency</i>)
IMF	Mezinárodní měnový fond (<i>International Monetary Fund</i>)

Seznam grafů

Graf 1 Zboží EU-Rusko obchodní toky a bilance	11
Graf 2 Export komodit z Ruska do EU	12

Seznam map

Mapa 1 Blízký východ: těžba ropy a zemního plynu	5
Mapa 2 Trasa plynovodu South Stream	33
Mapa 3 Plynovody South Stream a Turkish Stream.....	36
Mapa 4 Plynovody TAP a TANAP	37

Seznam tabulek

Tabulka 1 Gazprom: množství exportovaného plynu do EU (mld. m ³)	13
--	----

Úvod

V současné době jsou vztahy Evropské unie a Ruska velmi napjaté. V médiích se denně objevují desítky zpráv věnujících se této problematice a právě to mě přivedlo na myšlenku zpracování bakalářské práce na téma vzájemných vztahů Evropské unie a Ruska na pozadí energetické bezpečnosti. Téma je aktuální, stále se vyvíjející, s velkým počtem možných hypotéz ohledně výsledků těchto vleklých sporů.

Evropská unie se z části již poučila z historie, kdy větší stát zastrašuje menší. Viděli jsme následky a musíme zajistit, že se již nebudou opakovat. Z toho důvodu dochází k častým jednáním mezi jednotlivými státy, kde se řeší otázky energetické bezpečnosti, které byly právě v historii tolik opomíjeny.

Energetická bezpečnost je pojmem hojně používaným ve spojitosti s nestabilní situací mezi Evropskou unií a Ruskou federací. Energetický dialog mezi EU a Ruskem je založen na předpokladu vzájemné interdependence. Dlouhodobým zájmem Evropské unie je dostávat stabilní a bezpečné energetické dodávky z Ruska, nicméně poslední události a okolnosti konfliktu na Ukrajině rozhodně k harmonickému vztahu mezi Bruselem a Kremlem nepřispívají.

Ukrajina se nachází na hranici mezi Ruskem a Schengenským prostorem a vytváří tak „narázníkové pásmo“ mezi Evropskou unií a Ruskou federací. Silná rozpolcenost Ukrajiny, která bývá zjednodušeně interpretována jako rozdělení státu na proevropský západ a proruský východ, pramení především z kulturně-politického historického vývoje a její geografické polohy. Ukrajina se ve spojitosti s transportem energetických surovin považuje za velmi významného aktéra ve vzájemných vztazích mezi EU a Ruskem a hraje tak zásadní roli v rámci bezpečnostní politiky zemí EU. Ukrajina se nachází na hlavní přepravní trase spojující Evropu a Asii a disponuje největší sítí plynovodů a ropovodů v Evropě. Státy EU odebírají z ukrajinských plynovodů zhruba 20% celkové spotřeby zemního plynu¹.

Hlavním cílem mé práce bude zjistit, zda vzájemné vztahy Evropské unie a Ruska jsou do budoucna udržitelné vzhledem k velké závislosti Evropské unie i Ruska na Ukrajině. Ukrajina je pro oba partnery hlavním tranzitním partnerem, který vzájemné vztahy ovlivňuje. Za hlavní problém vzájemné energetické závislosti mezi Evropskou unií,

¹ Odkud bere Evropa plyn. Kdo je na kom závislý. *Hospodářské noviny* [online]. 2009 [cit. 2015-01-11]. Dostupné z: <http://byznys.ihned.cz/c1-39254680-animace-odkud-bere-evropa-plyn-kdo-je-na-kom-zavisly>

Ukrajinou a Ruskem se považuje rozpolcenost ukrajinského země, které pramení z rozdělení území na západní proevropskou část a východní proruskou část. Na základě mé práce se budu snažit charakterizovat současný vývoj vztahů a možné alternativy dodávek v případě, že ruský zemní plyn již přes Ukrajinu proudit nebude. Na základě mé odpovědi na hypotetickou otázku udržitelnosti Ukrajiny se budu snažit vyhodnotit možné výsledky a jejich dopady na energetickou politiku EU.

V první části práce se budu věnovat samotné teorii konceptu energetické bezpečnosti. Součástí bude samotná definice pojmu a následné rozlišení energetické bezpečnosti z pohledu odběratelských a dodavatelských zemí.

Druhá část se bude zaměřovat na současný rámec energetických vztahů mezi EU a Ruskem z pohledu Evropské unie. Budu se věnovat základním dokumentům, kterými byl ustanoven rámec pro vzájemné vztahy mezi jednotlivými stranami. Jaký význam má pro EU import ropy a zemního plynu z Ruska, který tvoří značnou část celkového importu. Čtenář je seznámen s posledním vývojem vztahů mezi aktéry.

Třetí kapitola bude obsahovat samotný cíl mé práce, a to udržitelnost vztahů mezi EU a Ruskem. Klíčovou roli v interdependenci těchto dvou mocenských bloků hraje Ukrajina. Popíšu zde roli, kterou zaujímá Ukrajina ve vztahu k Evropské unii v rámci transportu energetických surovin z Ruska. Budou zde zmíněny důležité transportní trasy, kterými jsou fosilní paliva z Ruska přepravována. Součástí bude problematika plynovodu South Stream, jehož původně plánovaná a Evropskou Unií podporovaná výstavba nebude realizována. Zaměřím se také na alternativní plynovod Turkish Stream, který se má vyhnout ukrajinskému země. V celé této kapitole bude má pozornost věnována především jednotlivým faktům, na základě kterých se budu snažit v závěru bakalářské práce vyhodnotit hlavní cíl mé práce, a to udržitelnost současného rozdělení Ukrajiny, která bude klíčová pro další vývoj energetické bezpečnosti EU.

1. Energetická bezpečnost

Energetická bezpečnost se počátkem 21. století stala jedním ze zásadních faktorů dalšího rozvoje. Bez pravidelných dodávek energetických zdrojů nelze zajistit nejen ekonomickou stabilitu, ale ani sociálně-politickou stabilitu jakékoliv společnosti i civilizace jako celku. Energetická bezpečnost se tak stává podstatným politickým a v mnoha případech také vojenským tématem.²

Zajištění energetické bezpečnosti se objevuje jako téma mezinárodní a evropské politiky již v průběhu druhé světové války, kdy se mnoho států potýkalo s nedostatkem energetických surovin, zejména ropy. Ve větší míře se však energetická závislost Evropy projevila v průběhu 70. let 20. století v období probíhajících ropných šoků a následně po vypuknutí irácko-iránského konfliktu, kdy se energetická bezpečnost definitivně stala předmětem výlučného hospodářského zájmu.³

Země nucené dovážet nerostné suroviny ze zahraničí mají obavy z růstu energetické závislosti na jiném státu či určitém počtu států, zatímco země vyvážející suroviny tuto energetickou závislost vítají, jelikož značně posiluje jejich vliv a postavení v mezinárodní politice a na mezinárodních trzích. Energetický nátlak, pomocí snižování či zastavení těžby a prodeje energetických surovin či zvýšení jejich cen, se stal obvyklým politickým nástrojem zdrojových zemí a tím myslíme z velké části Ruskou federaci.⁴

Vzhledem k technologickým možnostem a současnému charakteru lidstva jsou dosud nejvýznamnějším energetickým zdrojem fosilní paliva. Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila pouze na zemní plyn z důvodu velké významnosti této strategické suroviny pro všechny světové ekonomiky.

² VYSOKÁ ŠKOLA MEZINÁRODNÍCH A VEŘEJNÝCH VZTAHŮ PRAHA. *Energetická bezpečnost-geopolitické souvislosti: projekt nadace ČEZ*. Praha: Professional Publishing, 2008.

³ Energetická bezpečnost: EU a Rusko: Rivalové nebo partneři?. In: Dvorek.eu [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: www.dvorek.eu/dwn/1003/21472cs_CZ_PREZENTACE.ppt

⁴ ŠÁRKA WAISOVÁ A KOLEKTIV. *Evropská energetická bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2008.

1.1. Definice pojmu energetické bezpečnosti

V první řadě je důležité definovat, co to vlastně energetická bezpečnost je a pokusit se jí zařadit do širšího kontextu. Podle Mezinárodní energetické agentury IEA (*International Energy Agency*) je pojem energetické bezpečnosti definován jako „*přístup k dostatečnému množství spolehlivé energie za přijatelnou cenu a s ohledem na životní prostředí*“⁵. V mnoha zdrojích je ale tato charakteristika uváděna jako nedostatečná. Děje se tak především z toho důvodu, že obsah definice určuje vždy autor, místo jeho působení či existence. Jiný pohled na celou problematiku bude mít proto standardní konzumentská země oproti zemi producentské. Dalším důvodem rozdílných přístupů k energetické bezpečnosti je vztah autora k roli a významu trhu v rámci energetické bezpečnosti, tedy zda preferuje tržní či strategický přístup k energetické bezpečnosti.

Mezinárodní energetická agentura IEA (*International Energy Agency*), protiváha organizaci OPEC⁶, byla založena v reakci na vznik ropných krizí v 70. letech s cílem pomoci zemím koordinovat kolektivní reakce na závažné narušení dodávek ropy díky uvolnění nouzových zásob ropy na trh. V současnosti se IEA snaží zajistit spolehlivou, cenově dostupnou a čistou energii nejen pro svých 29 členských zemí, ale i pro státy, které nejsou součástí organizace. Zaměřuje se na čtyři hlavní oblasti, kterými jsou: energetická bezpečnost, ekonomický vývoj, povědomí o životním prostředí a úzká spolupráce se zeměmi třetího světa.⁷

Energetická bezpečnost má mnoho aspektů a můžeme na ni pohlížet jak z dlouhodobého, tak krátkodobého hlediska. Dlouhodobá energetická bezpečnost se zabývá především včasnými investicemi do dodávek energií v souladu s hospodářským vývojem a potřebami ochrany životního prostředí. Na druhou stranu krátkodobá energetická bezpečnost se zaměřuje na schopnost energetického systému rychle reagovat na náhlé změny v rovnováze nabídky a poptávky.

Energetická bezpečnost je jednotlivými zeměmi vnímána rozdílně. Převážná většina členských států EU ji chápe jako minimalizaci rizik, která by z jakýchkoliv příčin mohla vést k přerušení dodávek strategických energetických surovin, na nichž jsou evropské země vysoce závislé, a proto zranitelné. Surovinová bezpečnost je pak vnímána jako širší

⁵ Koncepce surovinové a energetické bezpečnosti: Ministerstvo průmyslu a obchodu. *Hospodářská komora České republiky* [online]. [cit. 2014-11-05]. Dostupné z: www.komora.cz/download.aspx?dontparse=true&FileID=5940

⁶ Organizace zemí vyvážejících ropu

⁷ *International Energy Agency* [online]. [cit. 2014-11-27]. Dostupné z: <http://www.iea.org/aboutus/history/>

pojem, který zahrnuje opatření zabezpečující bezproblémový přísun nejen palivoenergetických, ale i dalších nerostných komodit potřebných pro národní ekonomiky.⁸

1.2. Energetická bezpečnost z pohledu odběratelských zemí

Rok od roku dochází k růstu spotřeby nerostných surovin a tím k růstu poptávky po těchto surovinách. Největší spotřebitelé ropy a zemního plynu, jako jsou například Čína či Indie, v převážné většině nemají dostatečné zásoby vlastních zdrojů, a proto jsou nuceni velký objem zdrojů dovážet. Tyto země mají ale zároveň obavy z růstu energetické závislosti na jiném státu. Velké zásoby nerostných surovin daného státu jsou často používány jako politický nástroj k upevnění své moci a vlivu, čehož zneužívá již zmiňovaná Ruská federace.

Ač si odběratelské státy snaží zajistit dodávky surovin s geograficky blízkými a politicky stabilními státy, průměrná vzdálenost mezi exportéry a importéry se stále zvětšuje. Málo které státy mají společnou hranici, a proto se stávají prostředníky dodávek tranzitní země, u kterých je také kladen velký důraz na stabilitu, bezpečnost a spolehlivost. Špatné a nestabilní vztahy mezi dodavatelem a tranzitní zemí mohou mít vliv na mnoho dalších států, do kterých je plyn dodáván.

Největším rizikem v případě závislosti na dodávkách paliv je možnost úplného zastavení dodávek. Riziko vzniku takové situace se dá minimalizovat diverzifikací zdrojových kanálů. Z hlediska strategie proto není vhodné spoléhat pouze na jednoho dodavatele. Každý stát či útvar by se měl snažit o nalezení co nejvíce alternativ odběru plynu v případě nenadálých situací. Pokud bychom okrajově zmínili Českou republiku, jakožto členský stát Evropské unie, po pádu železné opony Česká republika nechtěla spoléhat pouze na ropovod Družba vedoucí z Ruska do Evropy a za relativně vysoký náklad tak postavila přípojku na ropovody v Německu a Itálii. V případě uzavření ruských kohoutků by se situace České republiky nijak nedotkla. Stejný stav nastává i v případě zemního plynu.

Mezi další negativní stránky v nutnosti dovážet energetické suroviny, které se ve finále podepisují na obranyschopnosti daného státu, patří sféra ekonomiky. Pokud země ve velkém importuje energie, musí tak odevzdávat velkou část státních příjmů.⁹

⁸ *Energetická bezpečnost a mezinárodní politika*. Praha: Professional Publishing, 2011

Již nyní dochází k postupnému zvyšování dodávek do Číny a dalších asijských krajín, což nepochybně ovlivňuje i teritoriální strukturu hlavních dopravních toků. Tento fakt má vliv i na situaci v Evropské unii, která se tak dostává do konkurenčního vztahu s novými odběrateli.

Z hlediska bezpečnosti energetických dodávek je pro Evropskou unii zásadní vztah s Ruskem, jakožto největším dodavatelem ropy a zemního plynu. Produkce zemního plynu v EU zaznamenává pokles, což vede k růstu jeho importu. EU se stává rok od roku závislejší na dovozu z Ruska. Zemní plyn je v současnosti nejzranitelnější částí evropského energetického sektoru, což jsme viděli již několikrát během takzvaných rusko-ukrajinských konfliktů, kdy docházelo k omezení či dokonce krátkodobému zastavení dodávek zemního plynu do Evropy.

Vzhledem k zmiňovanému výraznému poklesu domácích zásob EU v nadcházejících letech a také díky tomu, že Rusko neplánuje dodávky zemního plynu do Evropy v takovém objemu, jaký by EU potřebovala, bude muset být vzniklý nedostatek kryt jinými dovozy. Za stále důležitější alternativu pro budoucí dodávky zemního plynu je považován zkapalněný zemní plyn (LNG). Za nejslibnější region, co se týče LNG, ale i zemního plynu přepravovaného plynovody, je podle EU vzhledem k velikosti zásob Blízký východ. Evropští importéři si tak dobře rozmyslí, zda budou dovážet předražený plyn přes ruské plynovody nebo budou bez větších problémů nakupovat LNG například od Kataru či USA.

Není v zájmu EU, aby dlouhodobě existovalo napětí ve vztazích s Ruskem, které by vyústilo v permanentní krizi a ta vedla k dalším sporům o dodávky energie a jejich cen. Obě strany by se proto měly vyhnout pokusům používat ve vzájemných vztazích energetické suroviny jako tzv. „zbraň“.¹⁰

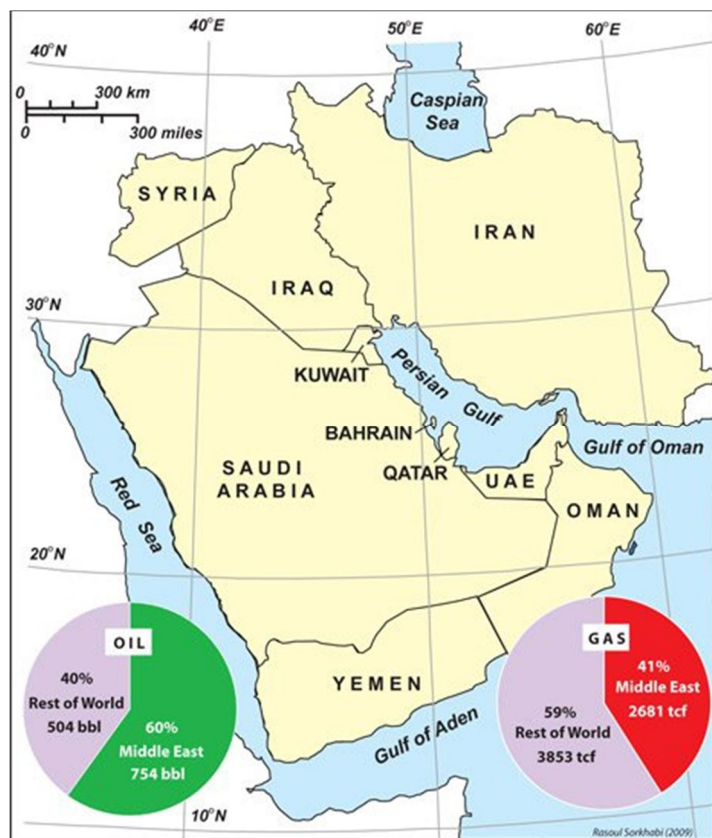
1.3. Energetická bezpečnost z pohledu dodavatelských zemí

Z hlediska rozložení světových zásob zemního plynu je klíčovou částí světa oblast Blízkého východu. Pás území, který začíná oblastí Kaspické pánve, přes Írán a končí v oblasti Perského zálivu. Tato oblast disponuje dvěma pětinami celkových světových zásob zemního plynu a je také relativně dobře dostupná. 10 států v této oblasti zaujímá

⁹ Energetická závislost – Achillova pata moderního státu. *Státní ozbrojené a vojenské složky* [online]. 2014 [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: <http://www.ozbrojeneslozky.cz/clanek/pro-info-energeticka-zavislost-achillova-pata-moderniho-statu>

¹⁰ VYSOKÁ ŠKOLA MEZINÁRODNÍCH A VEŘEJNÝCH VZTAHŮ PRAHA. *Energetická bezpečnost: reakce na krizi: Projekt nadace ČEZ*. Praha: Professional Publishing Praha, 2009

Mapa 1 Blízký východ: těžba ropy a zemního plynu

Zdroj: Why So Much Oil in the Middle East?. In: SORKHABI, PH.D. *GEO ExPro* [online]. 2010 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: <http://www.geoexpro.com/articles/2010/01/why-so-much-oil-in-the-middle-east>

pouze 3.4 % světové rozlohy, ale zahrnuje 48 % světových zásob ropy a 38% zemního plynu.¹¹

Na obrázku výše můžeme vidět podíl celkové těžby ropy a zemního plynu v oblasti Blízkého východu. Ač jsou data z roku 2009 a nejsou již plně aktuální, poměr celkových rezerv ropy a zemního plynu Blízkého východu vůči celkovým světovým rezervám zůstává stále přibližně stejný a ke stanovení významnosti oblasti nám tyto údaje postačí.¹²

Další velká naleziště se nacházejí v oblasti Sibiře v Rusku, kde ale již nejsou tak dobré předpoklady pro těžbu jako na Středním východě, a proto jsou také náklady na těžbu podstatně vyšší, než je tomu v zemích Středního východu.¹³

¹¹ BP Statistical Review of World Energy: June 2014. In: BP [online]. 2014 [cit. 2014-12-03]. Dostupné z: <https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf>

¹² Why So Much Oil in the Middle East?. GeoExPro [online]. 2010 [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: <http://www.geoexpro.com/articles/2010/01/why-so-much-oil-in-the-middle-east>

¹³ UNGERMANN, Jaroslav. *Energetická bezpečnost-geopolitické souvislosti: Problematika zemního plynu a plynovodů*. Praha: Professional Publishing, 2008, s. 98-99.

V historii najdeme několik mezníků, díky kterým došlo ke zlomu v pojetí energetické bezpečnosti, a díky kterým se vymezili hlavní dodavatelé nerostných surovin na dlouhou dobu dopředu. K prvnímu a zásadnímu z nich došlo mezi lety 1973-1974, kdy se energetická bezpečnost stala poprvé součástí představ o národní bezpečnosti a její koncept se zformoval v reakci na arabské ropné embargo v roce 1973. Díky tomu došlo k zajištění kooperace mezi průmyslově rozvinutými zeměmi v případě přerušení dodávek, k povzbuzení spolupráce v energetické politice a k odstranění každé snahy exportéra využít surovinu jako „zbraň“ proti odběratelům.¹⁴

Za značná krátkodobá rizika je v současné době považována závislost spotřebitelských zemí na malém počtu producentů zemí. Obavy vzbuzuje především nestabilní oblast Blízkého východu, která hraje stále významnější roli v oblasti těžby ropy a zemního plynu. Společně s nízkou cenovou elasticitou ropy by možné přerušení dodávek mělo významnější dopad na ceny. Současně s krátkodobými riziky ale rostou i rizika dlouhodobá. Koncentrace ropných zásob v malé skupině zemí bude postupně zvyšovat tržní převahu daných států, což může ohrozit dostatečnou míru investic do produkční výkonnosti - jedná se především o blízkovýchodní členy organizace OPEC a Rusko.

Těžba ropy je zásadní v rámci vývoje státu, který tímto palivem disponuje. Nadměrné množství ropy často vedlo k tomu, že se vyskytla takzvaná holandská nemoc, a to především v rozvojových zemích. *„Tímto pojmem odborníci označují stav, kdy velmi úspěšné odvětví národní ekonomiky způsobuje problémy jejímu zbytku tím, že posiluje měnu a tlačí na rychlý růst mezd.“*¹⁵ Neboli dochází k umělému nadhodnocení kurzu, které zdražuje exporty a naopak zlevňuje importy.

Z politického hlediska je rovněž zajímavé, že můžeme u vývozců ropy pozorovat velmi často koncentraci příjmů u úzkých skupin elit. Mnoho politiků často hovoří o tzv. ropných rentiérských státech, které se vyznačují: *„určitou autonomií od občanů (není třeba vybírat daně), častou externí podporou (např. vojenskou), tendencemi k převratům a pučům, netransparentností ve veřejných výdajích a celkovou zranitelností státu a tím i jeho interní nestabilitou.“*¹⁶ Z toho vyplývá, že země vyvážející ropu mohou mít silné tendence k vnitřní opozici a k vnitřní nestabilitě, která může ohrozit celosvětové zásobování. Tato

¹⁴ KREJČÍ, Oskar. *Energetická bezpečnost a mezinárodní politika: Geopolitika a energetika*. 1. vydání. Praha: Professional Publishing, 2011, s. 14.

¹⁵ Holandská nemoc hrozí české ekonomice. *Hospodářské noviny* [online]. 2006 [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://byznys.ihned.cz/c1-17584500-holandska-nemoc-hrozi-ceske-ekonomice>

¹⁶ Energetická bezpečnost a mezinárodní politika. Praha: Professional Publishing, 2011

situace může být ještě zesílená případným vojenským či jiným angažmá cizí velmoci, nejspíše dominantního poptávajícího.

Jestliže se mluví o ropě, je potřeba tu zmínit nejvýznamnější kartel na světě, kterým je OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries). Jedná se o organizaci zemí vyvážejících ropu. Organizace byla založena v iráckém Bagdádu v roce 1960 jako protiváha tehdejšímu kartelu ropných producentů, pocházejících z vyspělých zemí známých jako Velká sedmička, nebo také Sedm sester. Mezinárodním aktérem se ale organizace stala až v 70. letech v souvislosti s již zmiňovanými ropnými šoky, které vedly k prudkému růstu cen. Momentálně má OPEC 12 členů, mezi které patří zakládající členové: Írán, Irák, Kuvajt, Saudská Arábie a Venezuela. Později se připojily následující země: Katar, Libye, Spojené arabské emiráty, Alžírsko, Nigérie, Ekvádor, Angola.¹⁷

V současnosti nemá OPEC velký vliv na změnu ceny ropy. Jeho role je dnes omezená a jeho ekonomická a politická síla spočívá hlavně v tom, že členské státy disponují největšími rezervami na světě s přední úlohou Saudské Arábie.¹⁸

¹⁷ Member countries. Organisation of the Petroleum Exporting Countries [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/25.htm

¹⁸ *Energetická bezpečnost a mezinárodní politika*. Praha: Professional Publishing, 2011

2. Současný rámec energetických vztahů mezi EU a Ruskem

2.1. Právní rámec vztahů mezi EU a Ruskem

Právním základem vzájemné spolupráce mezi Evropským společenstvím a jejich členskými státy na jedné straně a Ruskou federací na straně druhé je tzv. Dohoda o partnerství a spolupráci, která byla uzavřena v roce 1994 a ratifikována v roce 1997. Trvání této dohody bylo stanoveno na 10 let s tím, že poté bude platnost automaticky každý rok prodlužována, pokud ji jedna ze stran nevypoví¹⁹. Prostřednictvím této dohody byl stanoven základní rámec pro vzájemné vztahy mezi jednotlivými stranami a byla vymezena institucionální základna a systém společných konzultací.

Cílem této dohody je poskytnutí vhodného rámce pro politický dialog, posílení demokracie a rozvoj hospodářství, podporu obchodu a investic. Partnerství má také za cíl poskytnout základ po spolupráci v oblasti legislativní, ekonomické, sociální, finanční, vědecké, technologické a kulturní oblasti. Dohoda o partnerství a spolupráci s Ruskem také stanovuje podmínky nezbytné pro budoucí vytvoření zóny volného obchodu.²⁰

Hlavním poradním orgánem mezi Evropskou unií a Ruskem je Stálá rada partnerství složená z ministrů jednotlivých resortů, která se schází podle potřeby, minimálně však dvakrát do roka. Dvakrát do roka se také koná summit EU-Rusko na nejvyšší politické úrovni²¹. Nicméně v současné době se ale pravidelné bilaterální summity nekonají v reakci na nelegální připojení Krymu k Rusku, záměrnou destabilizaci sousedních suverénních států, ztrátu důvěry vůči Rusku a porušení mezinárodního práva ve spojitosti s vojenskou angažovaností na Ukrajině.²²

V roce 2003 na summitu v Petrohradu byl schválený evropskými státy a Ruskem tzv. koncept „čtyř společných prostor“, který se snaží o vybudování společného ekonomického prostoru, prostoru svobody, bezpečnosti a soudnictví, dále vnější bezpečnosti a společného

¹⁹ Joint Statement on the Partnership for Modernisation EU-Russia Summit 31 May-1 June 2010. In: *Council Of The European Union* [online]. 2010 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: http://www.russianmission.eu/sites/default/files/user/files/2010.06.01_Joint%20statement%20on%20PforM_English.pdf

²⁰ Partnership and Cooperation Agreements (PCAs): Russia, Eastern Europe, the Southern Caucasus and Central Asia. *Europa: Summaries of EU legislation* [online]. 2010 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/eastern_europe_and_central_asia/r17002_en.htm

²¹ Summit EU-Rusko v Nice: analýza vztahů EU a Ruska. *Euroskop.cz: Věcně o Evropě* [online]. 2008 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/9617/clanek/summit-eu-rusko-v-nice-analyza-vztahu-eu-a>

²² EU sanctions against Russia over Ukraine crisis. *European Union: Newsroom* [online]. [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions/index_en.htm

prostoru pro vědu a výzkum, vzdělání a kulturu. Tento koncept byl podepsán oběma stranami v květnu roku 2005 na summitu EU-Rusko a je uskutečňován prostřednictvím dohody o partnerství a spolupráci PCA (Partnership and Cooperation Agreement), která vytváří institucionální rámec vzájemných vztahů. Na rozdíl od dohody PCA, která je pro obě dvě strany právně závazná a ustanovuje společné instituce a mechanismy jednání, koncept čtyř společných prostor nestanovuje žádná právně závazná pravidla pro provádění vzájemné spolupráce a plnění vytyčených cílů.²³

V roce 2005 na summitu v Moskvě došlo ke schválení tzv. „Road Maps“, kde byly upřesněny jednotlivé cíle oblastí spolupráce a prostředky potřebné k jejich dosažení. O rok později na summitu v Londýně se jednotliví zástupci stran shodli na tom, že právní úprava neodpovídá stanoveným cílům, proto došlo v roce 2006 v Soči k dohodě o zahájení přípravy nového základního dokumentu, jehož cílem bylo specifikovat podobu a fungování strategie partnerství mezi Ruskem a Evropskou unií. Skutečná jednání ale započala až v roce 2008 na summitu v Khanti a Mansiisku. Závěrečný dokument summitu byl pojmenován jako „Začátek nového věku“, nicméně jednání o právně závazných úpravách dokumentu v oblasti politiky, obchodu, spravedlnosti či hospodářství nebyla stále dokončena. Neexistence všestrannější smluvní úpravy vztahů brání hlubšímu rozvoji vzájemných vztahů.

V roce 2010 na 25. summitu v Rostovu na Donu zahájila Evropská unie a Rusko partnerství pro modernizaci. Ve společném prohlášení je uvedeno, že Evropská unie a Rusko, dlouholetí strategičtí partneři ve stále se měnícím multipolárním světě, se zavazují ke vzájemné spolupráci založené na demokracii a právním řádu při řešení společných problémů, a to jak na nadnárodní tak mezinárodní úrovni.²⁴ *„Mezi prioritní oblasti Partnerství pro modernizaci patří: rozšíření investičních příležitostí v klíčových odvětvích, která jsou hnací silou růstu a inovací, posílení a prohloubení dvoustranných obchodních a hospodářských vztahů a podpora malých a středních podniků; podpora sbližení technických předpisů a norem a důsledné vymáhání práv duševního vlastnictví; posílení*

²³ Summit EU-Rusko v Nice: analýza vztahů EU a Ruska. *Euroskop.cz: Věcně o Evropě* [online]. 2008 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/9617/clanek/summit-eu-rusko-v-nice-analyza-vztahu-eu-a>

²⁴ Partnership for Modernisation. *European External Action Service* [online]. [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/tech_financial_cooperation/partnership_modernisation_facility/index_en.htm

spolupráce na poli inovací, výzkumu a vývoje a vesmíru; zajištění efektivního fungování justice, posílení boje proti korupci, podpora vztahů mezi národy atd.“²⁵

Od roku 2010 Evropská unie prostřednictvím delegace v Rusku přidělila 7 milionů euro na projekty v rámci vzájemného partnerství pro modernizaci. Dvě hlavní oblasti, na které se projekty zaměřují, jsou harmonizace technických předpisů a norem a prohloubení právního státu.²⁶

2.2. Charakteristika vzájemných vztahů EU-Rusko

Pokud se chceme podívat blíže na energetickou situaci Ruska a Evropské unie, je potřeba vzít v úvahu takové faktory jako jsou celkové zásoby, spotřeba plynu a možnost diverzifikace jednotlivých bloků. Tyto jednotlivé parametry slouží k určení míry závislosti mezi těmito dvěma mocenskými bloky.

Vztahy Evropské unie a Ruska mají nesmírný význam pro obě dvě strany. Zatímco pro Rusko představuje Evropská unie nejdůležitější odbytiště ruského exportu a také nejvýznamnějšího investora, pro EU je Rusko třetím nejvýznamnějším obchodním partnerem. Okolo 20 % primárních energií v EU pochází z Ruska a až 75 % přímých zahraničních investic do Ruska pochází z členských států EU. Mezi největší evropské investory působící v Rusku se v roce 2013 řadí Lucembursko, Francie, Švédsko a Finsko²⁷. Investice evropských společností dosáhly v Rusku v roce 2013 téměř 300 miliard dolarů.²⁸

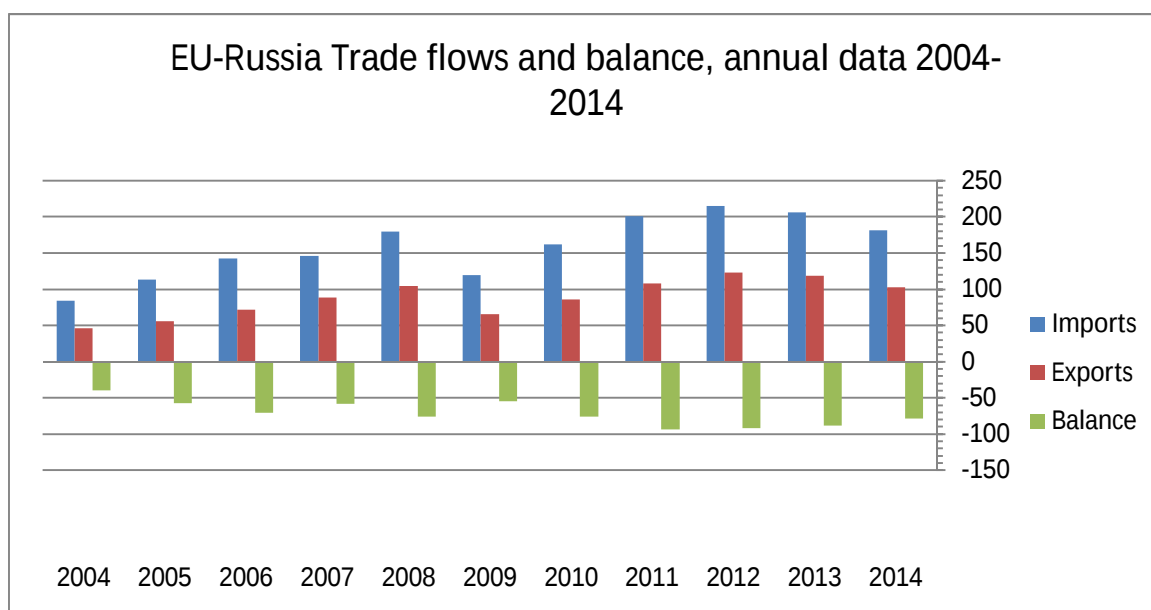
²⁵ Evropský hospodářský a sociální výbor: Vztahy EU-Rusko. In: *Česká podnikatelská reprezentace při EU* [online]. 2010 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: www.cebrecz.cz/dokums_raw/rex_306_cj.doc

²⁶ Partnership for Modernisation. *European External Action Service* [online]. [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/tech_financial_cooperation/partnership_modernisation_facility/index_en.htm

²⁷ Main EU investors in Russia FDI flows, 2013. In: *Eurostat: Statistics Explained* [online]. [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Main_EU_investors_in_Russia_FDI_flows_2013p.png

²⁸ Prime Minister Dmitry Medvedev's address at Sochi-2014 International Investment Forum. *Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union* [online]. 2014 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.russianmission.eu/en/news/prime-minister-dmitry-medvedev%E2%80%99s-address-sochi-2014-international-investment-forum>

Graf 1 Zboží EU-Rusko obchodní toky a bilance

Zdroj: Vlastní zpracování dat

European Union, Trade in goods with Russia. In: *European Commission* [online]. 2015 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf

Obchod mezi těmito dvěma ekonomikami prudce rostl až do poloviny roku 2008, kdy byl tento trend přerušen hospodářskou krizí a Ruskem přijatými unilaterálními opatřeními. K poklesu obchodu došlo i v případě plynu, který měl mezi lety 2008-2010 klesající tendenci. V prosinci roku 2008 došlo ke sporům mezi Ukrajinou a ruským Gazpromem o dodávky plynu a následně na začátku roku 2009 byly dodávky zcela zastaveny. Celkový obchod se v meziročním srovnání roku 2008 a 2009 propadl o více jak 100 milionů euro, od roku 2010 pak ale pokračuje ve svém růstu. Podle Evropské komise v roce 2014 činil celkový obchod Ruska a EU 285,140 milionů euro²⁹. Podíl Evropské unie na celkovém exportu zboží Ruska se rovná 45,8 % a na celkovém importu 42,6 %.³⁰

Export Ruské federace je tvořen převážně exportem paliv a maziv, který činí 79,5 % celkového vývozu. Ruská ekonomika je tak silně závislá na exportně orientovaných zdrojích. Odborníci varují, že existuje vysoké nebezpečí spojené s těžkou závislostí na odvětví přírodních zdrojů, proto by se měla ruská vláda snažit o rozvoj i ostatních sektorů ekonomiky. K dosažení větší diverzifikace ruské ekonomiky je potřeba provést řadu

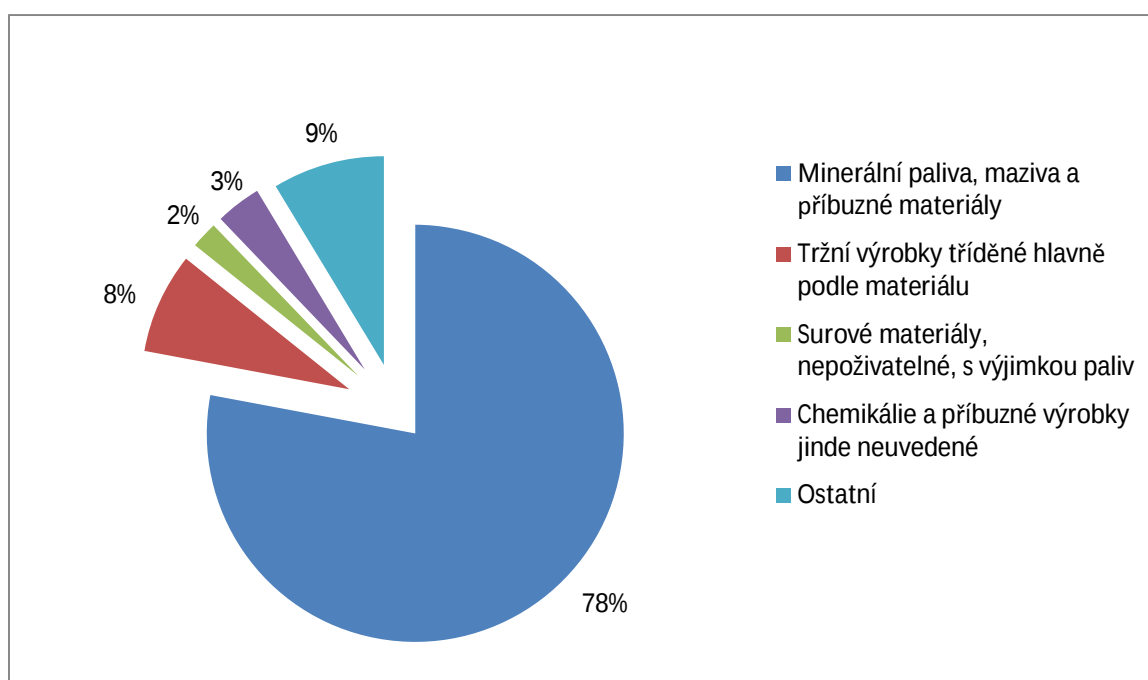
²⁹ European Commission: European Union, Trade in goods with Russia [online]. 2014 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf

³⁰ Trade Profiles: Russian Federation. World Trade Organization [online]. 2014 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=S&Country=RU>

strukturálních reforem, které tak zaručí vytvoření vhodného investičního prostředí mimo sektor surovin.

Jak můžeme vidět na grafu níže, téměř 80 % všech ruských vývozů do EU v roce 2014 bylo tvořeno minerálními palivy, mazivy a jinými příbuznými materiály. Zbývající vývoz je tvořen převážně tržními výrobky, surovými materiály a chemikáliemi. Naproti tomu vývoz EU do Ruska je poměrně silně diverzifikovaný. Pokrývá téměř všechny kategorie - stroje a dopravní prostředky (48,7 %), dále průmyslové zboží, potraviny a zvířata. Obchodní toky těchto dvou mocenských bloků jsou silně asymetrické.

Graf 2 Export komodit z Ruska do EU

Zdroj: Vlastní zpracování údajů

European Union, Trade in goods with Russia. In: *European Commission* [online]. 2015 [cit. 2015-04-27].

Dostupné z: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf

Obchodní bilance je dlouhodobě záporná, jak můžeme vidět na grafu č. 1. Export EU do Ruska je podstatně menší než import z Ruska do EU. Záporná obchodní bilance je způsobena především významným importem ruských nerostných surovin do EU.³¹

³¹ Economic Relations Between the EU and Russia. *International perspective* [online]. 2011 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.amerguzhina.com/international-relations/the-place-of-europe-in-russian-foreign-policy-2/>

Tabulka 1 Gazprom: množství exportovaného plynu do EU (mld. m³)

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Celkem	156,1	161,5	168,5	167,6	152,8	138,6	150	149,9	172,6

Zdroj: Vlastní zpracování dat

Europe: European gas market. *Gazprom* [online]. 2014 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/about/marketing/europe/>

Podle údajů největší ruské společnosti a největšího exportéra zemního plynu na světě Gazpromu, bylo dodáno v roce 2013 172,6 miliard m³ do Evropských zemí. Do západoevropských zemí putovalo 79 % z celkových ruských dodávek, zatímco do středoevropských zemí pouze 21 %. Česká republika odebírala v roce 2013 7,32 % ruského plynu a v rámci východoevropských zemí se tak řadí na druhé místo za prvním Polskem. Ruský plyn představuje 3/5 celkové spotřeby plynu na východoevropském trhu. V roce 2013 bylo exportováno na východoevropský trh 34,4 miliard m³.³²

2.3. Energetická politika EU

Evropská energetická politika patří do tzv. sdílených pravomocí Evropské unie a na její podobě se podílejí jak všechny členské státy, tak i jednotlivé orgány EU. Dílčí evropské instituce mají především úlohu koordinační, přesto existují jednotlivé oblasti, ve kterých může Rada EU či Evropský parlament na návrh Komise EU rozhodovat a schvalovat pro členské země závazné legislativní předpisy. Může se jednat o jednotlivá opatření sloužící k dosažení cílů energetické politiky stanovených článkem 194 v Lisabonské smlouvě. „V rámci vytváření a fungování vnitřního trhu a s přihlédnutím k potřebě chránit a zlepšovat životní prostředí má politika Unie v oblasti energetiky v duchu solidarity mezi členskými státy za cíl zajistit fungování trhu s energií; zajistit bezpečnost dodávek energie v Unii; podporovat energetickou účinnost a úspory energie jakož i rozvoj nových a obnovitelných zdrojů energie a podporovat propojení energetických sítí.“³³

³² Gazprom Export. *Gas supplies to Europe* [online]. [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.gazpromexport.ru/en/statistics/>

³³ Konsolidované znění smlouvy o Evropské unii a smlouvy o fungování Evropské unie. In: *Úřední věstník Evropské unie* [online]. 2008 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: http://vasepravo.cz/Lisabonska_smlouva.pdf

Lisabonská smlouva ale ponechává v kompetenci jednotlivých členských států například výběr dodavatelů energie, nastavení energetického mixu nebo směřování energetické politiky. Díky tomu dochází v rámci EU k odlišným přístupům jednotlivých členů.

V čele Generálního ředitelství Evropské komise pro energetiku je od roku 2014 Francouz Dominique Rostorff a evropským komisařem pro energetiku a ochranu klimatu se stal Španěl Miguel Arias Cañete, který je vzhledem ke své pozici často kritizován za možný střet zájmů vzhledem k jeho podnikání v ropném průmyslu³⁴. Sídlo Generálního ředitelství pro energetiku se nachází v Bruselu. Hlavním cílem Evropské komise pro energetiku je prostřednictvím rozvoje a realizace inovativních politik podpořit vytváření jednotného energetického trhu a zajištění primárních vstupů za dostupné a konkurenceschopné ceny. *Dále Evropská komise přispívá k podpoře udržitelné výroby, přepravy a spotřeby energie za současného respektování závazných cílů stanovených do roku 2020 včetně cílů snižování emisí skleníkových plynů, a v neposlední řadě k zajištění podmínek pro bezpečné dodávky energie a podporu solidarity mezi členskými státy.*³⁵

Dalším orgánem majícím vliv na evropskou energetiku je v rámci Evropské komise Generální ředitelství pro hospodářskou soutěž, které zajišťuje proces liberalizace energetického trhu. Generálním ředitelem je v současnosti Alexander Italianer.

V Evropském parlamentu je energetika součástí Výboru pro průmysl, výzkum a energetiku. Hlavním cílem tohoto výboru je snaha minimalizovat nedostatky v oblasti energetiky, zajistit dostupnost energií pro všechny občany a průmysl, snížit emise skleníkových plynů, zachovat cenovou dostupnost a zvýšit využití obnovitelných zdrojů energie.³⁶

Evropská unie schválila v roce 2006 tzv. Zelenou knihu, kterou lze považovat za další opatření vedoucí ke vzniku společné energetické politiky Evropské unie a lze ji považovat za důležitý mezník v rozvoji energetické politiky. Má-li Evropa dosáhnout svých ekonomických, sociálních a environmentálních cílů, musí se vypořádat s významnými energetickými otázkami jako je rostoucí závislost na dovozu energií, nestálé ceny ropy a zemního plynu, zvyšující se poptávka a změny klimatu. Komise vyzývá členské státy k tomu, aby zavedly evropskou energetickou politiku postavenou na třech

³⁴ Energy in Europe. *European Commission* [online]. 2015 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/dgs/energy/index_en.htm

³⁵ Vybrané aspekty energetické politiky EU. *Evropské hodnoty* [online]. 2014 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.evropskehodnoty.cz/vybrane-aspekty-energeticke-politiky-eu/>

³⁶ Vybrané aspekty energetické politiky EU. *Evropské hodnoty* [online]. 2014 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.evropskehodnoty.cz/vybrane-aspekty-energeticke-politiky-eu/>

hlavních cílech, kterými jsou udržitelnost a s ní spojená podpora obnovitelných zdrojů energie, dále vytvoření skutečně konkurenceschopného vnitřního trhu s energií a za třetí zabezpečení dodávek pro lepší koordinaci v rámci EU i v mezinárodním kontextu.

Díky Zelené knize došlo k přijetí dalších důležitých legislativních balíčků jako je Strategie 2020, která byla zahájena v roce 2010 a jejím hlavním cílem do roku 2020 je dosažení hospodářského růstu a snížení nezaměstnanosti. Má za úkol zajistit podmínky pro udržitelný růst, který napomáhá sociálnímu začlenění. Následně se na konci října roku 2014 dohodly evropské země na nové podobě klimaticko-energetické politiky po roce 2020. Jedná se o tzv. Klimaticko-energetické cíle 2030. Nový rámec obsahuje čtyři klimaticko-energetické závazky, návrh na reformu systému emisního obchodování a také zprávu o cenách energie a jejich nákladech. Evropská unie se do roku 2030 zavázala ke snížení emise skleníkových plynů nejméně o 40 % ve srovnání s rokem 1990, dále ke zvýšení podílu výroby energie z obnovitelných zdrojů na nejméně 27 %, zvýšení energetické účinnosti minimálně o 27 % a také se zavázala k výraznějšímu propojení energetických sítí.³⁷

V roce 2011 byla přijata ambiciózní strategie s názvem Doprava 2050, díky které má dojít ke zvýšení mobility a odstranění překážek v dopravě a infrastruktuře, k podpoře růstu a zaměstnanosti. Jednotlivé návrhy mají znatelně snížit závislost na dovozu ropy a emise uhlíku by měli v dopravě klesnout až o 60 % do roku 2050. Strategie stanovuje pro různé druhy cest různé cíle a pro jejich splnění je potřeba transformovat současnou dopravní infrastrukturu v Evropě.³⁸

K ještě lepší propojenosti a provázanosti evropského trhu by mělo pomoci vytvoření Energetické unie, o kterém se v současné době jedná. Evropská komise předložila návrh k projednání 25. února 2015 v podobě Strategického rámce pro energetickou unii, který se setkal v převážné většině s pozitivními reakcemi ze strany členských zemí. Nový Strategický rámec by měl směřovat k energetické bezpečnosti, větší soutěživosti a udržitelnosti. Ve dnech 19 – 20. března 2015 byl tento projekt podpořen na Summitu EU

³⁷ Diskuze: Evropské cíle v energetice do roku 2030. *Evropská komise* [online]. 2014 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/news/140611_konference_energetika_eu_2030_cs.htm

³⁸ Doprava 2050: Komise předkládá ambiciózní plán na zvýšení mobility a snížení emisí. *Evropská Komise* [online]. 2011 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-372_cs.htm

nejvyššími představiteli všech členských zemí. Podpora byla o to značnější z důvodu posledních událostí na Ukrajině.³⁹

Strategický rámec pro energetickou unii je založen na pěti pilířích. První pilíř má vést k větší diverzifikaci dodávek ropy a zemního plynu, a tím k větší energetické bezpečnosti Evropské unie a snížení závislosti na dodavatelích. Jeho součástí je zajištění energetické bezpečnosti, solidarity a důvěryhodnosti. V druhém pilíři se hovoří o vytvoření integrovaného energetického trhu v rámci EU, díky čemuž by došlo k větší propojenosti energetických trhů. Třetí pilíř obsahuje cíle vedoucí k posilování energetické činnosti, na základě kterých by došlo ke snížení poptávky po energiích. Téma dekarbonizované ekonomiky se nachází ve čtvrtém pilíři a pátý poslední pilíř tvoří výzkum, inovace a konkurenceschopnost.⁴⁰

Nyní by se Evropská unie měla snažit o realizaci jednotlivých kroků na evropské, národní a regionální úrovni. „Vznik energetické unie je nejambicióznějším evropským energetickým projektem od vzniku Společenství uhlí a oceli“⁴¹ řekl místopředseda Evropské komise Maroš Šefčovič.

Snahy o posílení energetické integrace mezi státy EU jsme zaznamenávaly již v průběhu energetických krizí v druhé polovině 20. století. Významnou snahou v tomto směru byla a je liberalizace trhu s energií. Zatím poslední fáze liberalizace energetického trhu byla odstartována v roce 2009. Je soustředěna zejména na podporu jednotného konkurenčního prostředí a snaží se o zabezpečení spolehlivých dodávek, transparentnosti a vzájemné propojenosti. Zároveň slouží k zajištění vyšších investic do transferu a přeshraničního propojení plynovodů, k rovnocennosti v přístupu na energetický trh a k zabezpečení práva zákazníků vybrat si svého energetického dodavatele.

V roce 2007 předložila Evropská komise tzv. třetí liberalizační balíček s cílem podpořit fungování vnitřního evropského trhu. Za nejvýznamnější aspekt liberalizačního balíčku je považován tzv. vlastnický unbundling. Jedná se o vlastnické oddělení kontroly energetických firem od energetických přenosových sítí a výroby energie.

Je na první pohled zřejmé, že problematika společné energetické bezpečnosti je velice komplexní a dotýká se široké škály oblastí. Jednotlivé členské státy se snaží

³⁹ Energetická unie. In: *CEBRE* [online]. 2015 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: http://www.cebree.cz/dokums_raw/energeticka_unie_reader.pdf

⁴⁰ Energetická unie: Podkladový materiál k debatě (24. 3. 2015, Evropský dům). In: *Česká podnikatelská reprezentace při EU v Bruselu* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29].

⁴¹ Energetická unie má snížit závislost EU na Rusku. *Euroskop.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/25377/clanek/energeticka-unie-ma-snizit-zavislost-eu-na-rusku/>

implementovat přijaté závazky do svých politik, což jim ale stěžuje stále nedostatečná jednotnost trhu s plynem a elektřinou a snahy členských států o bilaterální vztahy s dodavatelskými zeměmi na úkor společného stanoviska EU. Evropská unie je ještě na dlouhé cestě k vytvoření jednotné energetické politiky.

2.4. Energetická závislost mezi EU a Ruskem v plynovém sektoru

Nejdříve je potřeba definovat, co pojem „interdependence“ znamená. Jedná se o vzájemnou závislost mezi jednotlivými stranami. V našem případě je tím myšlena závislost spotřebitelů na dodávkách nerostných surovin a zároveň závislost dodavatelů na spotřebitelích, resp. jejich trzích. Mezi Ruskem a EU pozorujeme tzv. asymetrickou interdependenci, což znamená záměrné zneužívání silnějšího pozice slabšího, aby tak při vyjednávání docílil výhod a lepších zisků. Pokud je asymetrická závislost považována za zdroj moci, je moc chápána jako kontrola nad zdroji či možnost ovlivnit výsledek. „*Pro méně závislého aktéra, který má významné politické zdroje, budou změny ve vzájemném poměru méně nákladné než pro jeho partnera. Tato výhoda není garantovaná, nicméně politické zdroje zajišťující asymetrickou vzájemnou závislost povedou k podobnému vzoru kontroly nad výsledky*“⁴²

Většina ruského vývozu plynu do Evropy je na základě uzavřených dlouhodobých smluv na 10-35 let. Tyto smlouvy, které jsou právně závazné a podléhají mezinárodní arbitráži, obsahují „ber nebo plat“ doložky, které vyžadují po kupujícím platbu za minimální roční množství plynu a to bez ohledu na to, zdali toto množství odeberou.

I kdyby bylo možné nahradit ruské dodávky plynu jinými zdroji energie, kromě vyšší moci neexistují žádné okolnosti, včetně sankcí, které by umožňovaly buď evropským společnostem, nebo ruskému Gazpromu vzdát se veškerých závazků v množství odebíraného plynu ve svých dlouhodobých smlouvách. V současné době je důležité, zda ruské smlouvy, které vyprší v příštích několika letech v zemích, jako je Litva (2015) a Maďarsko (2016), budou prodlouženy či definitivně ukončeny. Další možností, pro země pro které představují ruské dodávky plynu nepřijatelnou geopolitickou hrozbu, je nahradit plyn jinými palivy pokud mají přístup k alternativním dodávkám za přijatelné náklady.

Mnozí odborníci poukazují na to, že Evropa je „obklopena zásobami zemního plynu“ a vyvozují tak závěr, že je k dispozici spousta plynu, který by tak nahradil ten ruský. Jiní

⁴² Vztahy mezi Evropskou unií a Ruskou federací v sektoru zemního plynu. *Středoevropské politické studie* [online]. [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=451>

uvádějí, že Evropa má více než 80 miliard metrů krychlových skladovací kapacitu plynu a téměř 200 miliard krychlových dovozní kapacitu LNG, a proto lze 160 miliard metrů krychlových ruského dovozu snadno nahradit. Mezi komentátory evropské závislosti je velice populární tzv. aritmetická analýza, která se snaží prokázat existenci jednoduchých řešení, které by snížily závislost Evropy na ruském plynu.⁴³

V roce 2013 se na třetím místě v žebříčku největších vývozců zemního plynu na světě umístil evropský stát a tím je Norsko, které je tak největším producentem zemního plynu v Evropě. Na prvním místě se nachází Rusko a na druhém místě Katar. Podle Norského Ministerstva pro ropu a energii má být v roce 2020 prodej norského zemního plynu v rozmezí 100-125 miliard m³ a 75-115 miliard m³ v roce 2025. Tyto prognózy mohou být ale ovlivněny objevením nových nalezišť a to zejména v Barentsově moři, kde je průzkum stále v rané fázi. Nicméně export plynu ze severu ať už potrubím či ve formě zkapalněného zemního plynu, bude pravděpodobně podmíněn vysokými náklady.⁴⁴

Dominantní postavení Gazpromu v EU začíná lehce pokulhávat. Nedávný kolaps cen se negativně projevil na příjmech Gazpromu. Plynovod Nord Stream, který vede z Ruska do Německa přes Baltské moře, snížil své dodávky o polovinu oproti stejnému období (únoru) roku 2014. Podle agentury Reuters klesly průměrné denní dodávky z 98 milionů m³ na 45 m³. V ročním srovnání snížila za rok 2014 Evropská unie ruský dovoz plynu o 9 % a již čtvrtým rokem klesá. Existuje pro to několik důvodů. Za prvé, evropská ekonomika roste velmi pomalu a spotřeba zemního plynu tak stagnuje. Za druhé, dochází k významnému pokroku v oblasti energetické účinnosti. Za třetí, Evropa zažila mírnou zimu, proto došlo ke snížení poptávky po dodávkách plynu.⁴⁵

2.5. Diverzifikační úsilí EU

Vzhledem k nestabilní situaci ve vzájemných vztazích s Ruskem, se EU snaží o diferenciaci zdrojů a zavedení nových transportních cest. Mnoho členských států se obává, že se EU stává příliš závislou na ruských dodávkách, a tím se tak ocitáme pod energetickou nadvládou Ruska. Evropská unie také řeší důvěryhodnost Ruska, zejména v důsledku několika krizí, kdy došlo k omezení či úplnému zastavení dodávek. Z toho tak pramení

⁴³ Reducing European Dependence on Russian Gas: distinguishing natural gas security from geopolitics. In: *The Oxford Institute For Energy Studies* [online]. 2014 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2014/10/NG-92.pdf>

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ Tamtéž

nejistota ve spolehlivosti ruských dodávek a jejich možného zneužití jako politického nástroje.⁴⁶

Reakce Ruska na politické události na Ukrajině (ruská anexe ukrajinského Krymu, vojenské zapojení do separatistických hnutí na východní Ukrajině a pád letadla od Malaysian Airlines MH17), vyvolaly v Evropě ještě větší obavy z příliš velké závislosti na ruském nerostném bohatství, zejména zemního plynu. Spory o ceny, díky kterým došlo v červnu roku 2014 k omezení ruských dodávek na Ukrajinu, vedly k obnovení dalších žádostí o diverzifikaci evropských dodávek plynu a snížení dovozů z Ruska⁴⁷.

Evropská unie se snaží nalézt jiný zdroj energie, který by nahradil zemní plyn. V posledních letech hraje čím dál tím větší roli LNG neboli zkapalněný zemní plyn. V roce 2014 začala Litva dovážet LNG z Norska, a tím se tak vymanily malé pobaltské země z mocenského sevření ruského Gazpromu. Současně Ukrajina snížila dovoz ruského plynu o 44 % v roce 2014 na nejnižší úroveň za posledních 15 let. Důvodem je hlavně konflikt mezi oběma zeměmi spolu s ruskou snahou stanovit neadekvátně vyšší ceny za plyn oproti cenám původním za vlády bývalého prezidenta Viktora Janukovyče. Ukrajina dostává zpětným tokem od svých západních sousedů plyn, který měl být původně dodáván z východní strany od Ruska. Nicméně vyhlídky pro ruský Gazprom nejsou úplně ideální. Nižší objemy vývozu jen znásobí problém nízkých cen ropy, se kterými se ropné státy potýkaly začátkem roku 2015.⁴⁸

Z celkového exportu Ruska pochází 12 % z dodávek zemního plynu. Podle ruského ministerstva ekonomického rozvoje se odhaduje, že ceny exportovaného ruského zemního plynu mířící na evropský trh poklesnou až o 35 % v průběhu roku 2015, průměrná cena za 1 000 m³ by se měla pohybovat kolem 222 dolarů.⁴⁹

Existují další problémy, se kterými se bude potýkat v dlouhodobém horizontu společnost Gazprom. Chorvatsko a Polsko mají v plánu v následujících několika letech vybudovat dovozní LNG terminály, což jim umožní proniknout na širší globální trh se zemním plynem. Polsko má v plánu otevřít LNG terminál v Baltském přístavu Świnoujście již v polovině roku 2015. Zároveň chce Polsko vybudovat severojižní koridor plynovodu

⁴⁶ Energické diversifikační úsilí EU a Ruska v energetice. Natoaktual.cz [online]. 2011 [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/energeticke-diversifikacni-usili-eu-a-ruska-v-energetice-p1p-na_analyzy.aspx?c=A110214_115027_na_analyzy_m02

⁴⁷ Reducing European Dependence on Russian Gas: distinguishing natural gas security from geopolitics. In: *The Oxford Institute For Energy Studies* [online]. 2014 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2014/10/NG-92.pdf>

⁴⁸ Tamtéž

⁴⁹ Russian gas price seen falling by up to 35% in Europe. *Euractiv* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/sections/energy/russian-gas-price-seen-falling-35-europe-312104>

táhnoucí se na jih do Chorvatska, který by pomohl zmírnit sevření ruského Gazpromu nad státy bývalého sovětského svazu.

Snížit závislost na ruských dodávkách se podařilo Litvě, v jejímž přístavu Klaipėda od minulého podzimu kotví plovoucí terminál na LNG plyn nazvaný „Nezávislost“. Tato loď je považována za symbol energetické nezávislosti na Rusku. V roce 2015 má být dokončeno propojení s Lotyšskem, takže by mohla Litva zásobovat zkapalněným plynem i Lotyšsko a Estonsko. Díky novému terminálu již není Litva plně závislá na Rusku a po vypršení smlouvy v roce 2015 s ruským Gazpromem by mohla každoročně importovat až 4 miliardy m³ LNG, což je podstatně více než získávala z Ruska. V roce 2013 Litva nakoupila od Gazpromu 2,7 miliardy m³.⁵⁰

Litevský ministr energetiky zdůraznil, že k rozhodnutí o výstavbě terminálu došlo v roce 2007 ještě před současnou geopolitickou krizí. Jeho zprovoznění v průběhu rusko-ukrajinské krize je pouhou náhodou. *Litevci už totiž zažili, jak Moskva použila dodávku energetických surovin jako zbraň. Když v roce 2006 jedinou litevskou rafinerii v Mažeikiai v privatizaci koupil polský koncern PKN Orlen, a nikoli ruský Lukoil, náhle přestala severní větví ropovodu Družba do Mažeikiai proudit ruská ropa. Oficiální vysvětlení ruské strany byla technická porucha, kterou se dodnes nepodařilo opravit.*⁵¹

Nicméně litevské firmy jsou skeptické ohledně efektivnosti LNG terminálu a zpochybňují ekonomičnost tohoto projektu. Firmy jsou nucené platit infrastrukturní daň, což je cena za bezpečnost. LNG terminál může ročně zpracovat čtyři miliardy kubických metrů plynu. Litva ale spotřebuje pouze jeden a půl miliardy. Z toho téměř polovinu spotřebuje chemička Achema, která ale odebírá plyn přímo od Gazpromu. Aby se provoz terminálu vůbec vyplatil, je potřeba ročně zpracovat alespoň půl miliardy kubických metrů plynu, jenže spotřeba plynu klesá v Litvě společně s opouštěním plynu jako zdroje tepla a ve městech dochází k orientaci na využívání biomasy či odpadu. Podle ministra energetiky by mohla Litva dodávat zkapalněný plyn do Pobaltských států, Polska i Ukrajiny.⁵²

Vilnius si chce zajistit případné dodávky i u svého zaoceánského spojence, a proto byla podepsána základní smlouva s USA o dodávkách zkapalněného plynu, který by mohl

⁵⁰ Litva končí s plynovou závislostí na Rusku, má terminál na LNG. *Investiční web* [online]. 2014 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.investicniweb.cz/zpravy-z-trhu/2014/10/27/litva-konci-s-plynovou-zavislosti-na-rusku-ma-terminal-na-lng/>

⁵¹ Dodávkami plynu už Rusko Litevce vydírat nemůže. Mají "Nezávislost". *Hospodářské noviny* [online]. 2015 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-63773590-dodavkami-plynu-uz-rusko-litevce-vydirat-nemuze-maji-nezavislost>

⁵² Dodávkami plynu už Rusko Litevce vydírat nemůže. Mají "Nezávislost". *Hospodářské noviny* [online]. 2015 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-63773590-dodavkami-plynu-uz-rusko-litevce-vydirat-nemuze-maji-nezavislost>

být dovážen do Litvy už v roce 2016. Mezi další odběratele amerického zkapalněného plynu by měla patřit i Velká Británie a Španělsko.⁵³

⁵³ LITHUANIA'S US LNG BID: GEOPOLITICS WITH ECONOMICS UNKNOWN. *Natural Gas Europe* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.naturalgaseurope.com/lithuanias-us-lng-bid-geopolitics-with-economics-unknown-22854>

3. Udržitelnost vztahů EU- Rusko

Politici představitelé i média často považují současnou ukrajinskou krizi za nejzávažnější konflikt na mezinárodním poli od konce dob studené války. Zdá se tak hlavně proto, že ukrajinská krize je často vysvětlována jako konflikt Západu s Ruskem, tudíž jako pokračování staré studené války. Dochází ale k přehlížení Ukrajiny jakožto politicky, společensky a ekonomicky nestabilního státu sužovaného krizí, hledající svoji identitu a mezinárodní zakotvení. Tento konflikt spoustu států považuje za pouhé přetahování mezi Západem a Ruskem o přízeň Ukrajiny. To znamená, že Ukrajina má v současné době dvě možnosti - připojit se k Západu a stát se protirusky orientovaným státem, nebo si ponechat tradiční vazbu na Rusko pramenící z historie.

Ukrajina byla vytvořena jako útvar seskupující vzájemně odlišné oblasti postrádající vzájemné vazby, identitu, tradice a historickou zkušenost. Po celou dobu slouží její území jako příklad pro ostatní nepovedené transformace a korupční prostředí. Rusko považovalo ztrátu svého území za selhání, ale v době svého totálního ekonomického a politického kolapsu tomu nebylo schopno zabránit a přišlo tak o své klíčové teritorium.

Do dnešní doby se Rusko s touto situací nesmířilo a snaží se o znovu získání území Ukrajiny. Snaha Západu včlenit Ukrajinu do své sféry vlivu se ukázala být jako nešťastná. U části obyvatel byla vyvolána přehnaná očekávání, že Západ Ukrajinu postaví na nohy, zlepší její ekonomickou situaci a oživí protiruský nacionalismus. Ve východní části Ukrajiny byly tímto činem naopak vyvolány obavy a snahy o oddělení. Rusko došlo díky jednotlivým krokům a podpoře Ukrajiny Západem k přesvědčení, že západní státy se snaží o oslabení a destrukci jeho území.⁵⁴

3.1. Perspektiva vztahů s Ruskem v kontextu dění na Ukrajině

Ukrajina hraje velkou roli ve vztazích mezi Ruskem a Evropskou unií. Dlouhá léta je v pozici prostředníka a také se již několikrát stala hlavním důvodem pro vznik konfliktu mezi těmito mocenskými bloky. Nachází se mezi dvěma protikladnými světy. Na jedné straně se rozprostírá stabilní Evropská unie založená na rovnoprávném postavení všech

⁵⁴

Newsletter: Ukrajina mezi Evropou a Ruskem. In: *Institut Václava Klause* [online]. 2014 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://cepin.cz/docs/newsletter/News2014-prazdniny.pdf>

členských zemí, kde pravidla platí pro všechny stejně. Na straně druhé je mocenský a autoritativní stát s vládou jednoho oligarchy, s orientací na těžbu a export nerostných surovin, kde platí pouze slovo silnějšího. Ukrajina je pro obě dvě strany významná hlavně díky plynovodům, které vedou z Ruska do Evropy přes ukrajinské území. Pokud bude chtít Rusko záměrně destabilizovat území Ukrajiny, aby zde mohlo lépe prosazovat své zájmy, bude to mít jednoznačně vliv na rusko-evropské vztahy a naopak. Základem pro partnerství musí být existence „stabilní, suverénní a nezávislé“⁵⁵ Ukrajiny.

Otázkou nyní zůstává, jestli energetická bezpečnost jako taková s aplikací na vzájemný vztah EU a Ruska je dlouhodobě udržitelná. Pokud bude nadále přetrvávat asymetrická interdependence, kdy je Evropská unie zatím „životně“ závislá na dodávkách z Ruska, problematika ruského plynu nebude asi nikdy vyřešena tak, aby došlo k zajištění stabilních dodávek plynu do EU, které by vedlo ke spokojenosti obou stran. Rusko si je dobře vědomé závislosti EU a může si tak dovolit používat plyn jako strategickou zbraň, díky které lehce manipuluje s cenami za plyn a v případě jakýchkoliv konfliktů či neshod může Evropě kdykoliv utáhnout „kohoutky“, jako se tomu již několikrát stalo.

Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že podstatnou částí státního rozpočtu Ruska je právě zisk z exportu nerostných surovin a pokud by Evropská unie opravdu změnila orientaci na jiný trh, Rusko by přišlo o značnou část financí a bylo by tak nuceno se obrátit nejpravděpodobněji na východní trhy.

Bylo již mnoho pokusů, jak se zbavit závislosti na Rusku. Pamatujeme si období roku 2009, dále snahu o výstavbu plynovodu Nabucco. Všechny plány bohužel vždy ztroskotaly na dohodě jednotlivých států, protože energetika je stále řízena jednotlivými státy a EU o ní nerozhoduje jednotně jako jeden celek. Po čase se přijaté kompromisy ukazují jako nefungující. Evropská unie se snaží o změnu pomocí plánované Energetické unie, která by měla sjednotit všechny členské státy Evropské unie v oblasti energetiky. Nicméně je ale zřejmé, že hlubší integrace evropských energetik je na samém počátku, ačkoliv se návrh na vytvoření Energetické unie setkal převážně s kladnými reakcemi. Již během roku 2015 by měla Evropská komise zveřejnit plán, jak zajistit koordinaci mezi energetickými a klimatickými politikami jednotlivých zemí EU. Největší obava však plyne z nových závazků, které by se snažily tlačit jednotlivé státy vybraným směrem. Členské státy se budou některým konkrétním návrhům Komise bránit. Většina z nich si chce

⁵⁵ Komentáře. *Euroskop.cz* [online]. 2013 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/23288/clanek/proevropska-revoluce-na-ukrajine/>

ponechat právo na vlastní výběr energetických zdrojů. Další posun v realizaci Energetické unie můžeme očekávat po červnovém zasedání Rady EU, případně ještě o něco později.⁵⁶

3.1.1. Asociační dohoda

První pokus o podepsání asociační dohody mezi Evropskou unií a Ruskem se uskutečnil v listopadu roku 2013. Následné pozastavení příprav asociační dohody za vlády prezidenta Janukovyče bylo spojeno s protesty ukrajinských proevropsky orientovaných obyvatel. K podepsání dohody došlo až o rok později 16. listopadu 2014 již za vlády prezidenta Porošenka. Evropský parlament podpořil přijetí dohody 535 hlasy, proti přijetí hlasovalo celkem 127 poslanců a pouze 35 z nich se nevyjádřilo. Dohoda byla přijata spolu s prohloubenou a komplexní dohodou o volném obchodu (DCFTA). Tím by tak mělo dojít k prohloubení ekonomické integrace a uvolnění vzájemného volného přístupu na jednotlivé trhy. Těsně přes ratifikací ukrajinského parlamentu uvedl prezident Porošenko⁵⁷: *“Ukrajinci přehodili výhybku rychlíku mířícího na východ, a doufám, že to potvrdí i dnešní hlasování. Naše synchronizované ratifikace budou svátkem nejen na Ukrajině, ale také pro Evropu, protože bez Ukrajiny není sjednocené Evropy. Chtěl bych poděkovat Evropě za podporu, kterou nám v těchto těžkých časech poskytla. Zároveň bych chtěl vzkázat naší vládě: EU nás na oplátku žádá o jediné – o reformy. Žádám vás, abyste je v žádném případě neoddalovali.”*⁵⁸

Dohoda obsahuje jak volný obchod, tak politické přidružení k Evropské unii, tím se Ukrajině otevírají nové možnosti v oblastech spolupráce jako je energetika, doprava nebo vzdělání. Evropská unie požaduje od Ukrajiny pouze jediné, a to přijetí nových reforem, dodržování demokratických zásad, lidských práv a zásady právního státu. Dohoda dále umožňuje větší pohyb obyvatel, zavádí jednotlivé cíle pro zavedení bezvízového styku a sjednocení regulačních systémů pomocí podrobných harmonogramů, na základě kterých se Ukrajina zavázala k plnění části legislativy EU a aplikaci do svých vnitrostátních předpisů, které bude uvádět v účinnost.

⁵⁶ Energetickou unii EU vítá. Státy i firmy ale zajímá, jak ji chce Komise řídit. *Euractiv.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/energetickou-unii-eu-vita-staty-i-firmy-ale-zajima-jak-ji-chce-komise-ridit-012573>

⁵⁷ Evropský parlament ratifikoval asociační dohodu mezi EU a Ukrajinou. *Evropský parlament Zpravodajství* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/news/cs/news-room/content/20140915IPR62504/html/Evropsk%C3%BD-parlament-ratifikoval-asocia%C4%8Dn%C3%AD-dohodu-mezi-EU-a-Ukrajinou>

⁵⁸ Tamtéž

Dohoda o volném obchodu výrazně sjednocuje trhy obou stran prostřednictvím zrušení dovozních cel a dalších zákazů omezení obchodu. Uvolnění je ale v určitých oblastech omezeno jako například v obchodě se zemědělskými produkty. Prostřednictvím dohody došlo také k částečné integraci veřejných zakázek.

Původně měla obchodní pravidla dohody vstoupit v platnost 1. listopadu 2014, nicméně 12. září 2014 se dohodli zástupci Ruska, Ukrajiny a EU na posunutí prozatímního vstupu v platnost na 31. prosince 2015. Evropská komise po ratifikaci připustila, že účinnost dohody byla posunuta z důvodu výhrůžek Ruska, jelikož hrozilo zrušením výhod pro Ukrajinu, které plynou ze smlouvy o volném obchodu v rámci Společenství nezávislých států. Rusko se obává, že v případě vstupu Ukrajiny jako významného partnera Ruska do Evropské unie, by mohl ruský trh zaplavit levné unijní zboží.⁵⁹

Dohoda během tzv. prozatímního plnění smlouvy bude muset být ratifikována ve všech členských zemích EU a také v jednotlivých partnerských zemích. Zóna volného obchodu tedy začne platit až od začátku roku 2016. Do té doby je zachován režim volného obchodu v rámci Společenství nezávislých států (SNS) a Ukrajina dostává jako doposud pro velké množství svých výrobků právo bezcelního exportu na evropský trh v rámci pomoci Ukrajině.⁶⁰

Již krátce po podepsání ekonomické části asociační dohody v červnu 2014 Rusko upozorňovalo, že pokud bude mít dohoda negativní dopad na ruskou ekonomiku, bude nucené podniknout určité, blíže nespecifikované kroky. Rusko tento příklon k Evropě považuje za geopolitickou prohru, kdy přišlo o vliv, který do té doby Rusko na Ukrajině mělo. Kreml ale upozornil, že Ukrajina se již nemůže stát členem Celní unie, kterou tvoří Rusko, Bělorusko a Kazachstán. Nicméně přijetí asociační dohody by mělo Ukrajině pomoci rozvíjet demokracii, podpořit ekonomický růst země a připravit lepší půdu pro investory.⁶¹

⁵⁹ Evropský parlament ratifikoval asociační dohodu mezi EU a Ukrajinou. *Evropský parlament: Zpravodajství* [online]. 2014 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/news/cs/news-room/content/20140915IPR62504/html/Evropsk%C3%BD-parlament-ratifikoval-asocia%C4%8Dn%C3%AD-dohodu-mezi-EU-a-Ukrajinou>

⁶⁰ Tamtéž

⁶¹ Sblížení s EU může Ukrajinu stát zhoršení vztahů s Ruskem, varuje prezident Putin. *Hospodářské noviny* [online]. 2013 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://zahranicni.ihned.cz/rusko/c1-60476760-sblizeni-s-eu-muze-ukrajinu-stat-zhorseni-vztahu-s-ruskem-varuje-prezident-putin>

3.2. Perspektiva vztahů s Ruskem v kontextu energetické infrastruktury

Velmi často je Ukrajina považována za území, jež je rozdělené na dvě části: západní proevropskou a východní proruskou část. Právě tento fakt může být považován za jeden z možných příčin současné kritické situace. Podle dat americké ústřední zpravodajské služby CIE (Central Intelligence Agency) se k ukrajinské národnosti hlásí až 78 % obyvatel, zatímco k ruské národnosti pouze 17 % obyvatel. Ovšem jejich rozmístění je značně nerovnoměrné a právě to může způsobovat značnou rozpolcenost země, destabilizaci území a konflikty, pokud se jedná o otázku orientace Ukrajiny na západ či východ. Z politického hlediska je poměrně náročné určit, jaká strana za ochlazení vztahů vlastně může a definovat možnou příčinu konfrontace, díky níž se rozhořel konflikt mezi Ruskem a Ukrajinou a následně mezi Ruskem a celým západním světem.⁶²

Za hlavní mezník je považován 21. listopad 2013, kdy došlo k odmítnutí asociační dohody EU tehdejším ukrajinským prezidentem Viktorem Janukovyčem. Své rozhodnutí zdůvodnil tím, že přípravná jednání budou pozastavena do té doby, dokud nebude jasné, jakou kompenzaci obdrží Ukrajina od EU za ztráty způsobené oslabením ekonomické spolupráce s Ruskem. Následně po zveřejnění této informace vyšly do ulic tisíce lidí, kteří požadovali proevropské směřování země. V den kdy mělo k samotnému podpisu dojít, prezident Janukovyč opětovně dohodu odmítl podepsat, což vyvolalo další vlnu protestů, které postupně vygradovaly až v odpor proti prezidentovi a jeho politice.

Jak již bylo zmíněno, Rusko rádo používá energetické strategické suroviny k násilnému ovlivňování slabšího partnera a tak tomu bylo i v tomto případě. „*Jakmile Moskva ucítíla možné sblížení Ukrajiny s Evropskou unií, pohrozila Kyjevu ztížením ukrajinského exportu do Moskvou kontrolovaného Společenství nezávislých států, kam míří 75% strojírenské produkce Ukrajiny. Prezident Janukovyč za této situace „obrátil“.*“⁶³

V polovině prosince následně došlo k jednání mezi ruským prezidentem Putinem a Janukovyčem. Putin následně obrátil a nabídl Ukrajině 15 miliard dolarů ze svých valutových rezerv, za které nakoupí ukrajinské státní dluhopisy, plus snížení cen dodávek plynu o třetinu z původních 400 dolarů za tisíc krychlových metrů na pouhých 268,5 dolarů. Ukrajina by díky této slevě za plyn ušetřila za následující rok 2014 až 10 miliard

⁶² Rozdělená Ukrajina. *Klub Investorů* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.klubinvestoru.com/cs/article/1890-rozdelena-ukrajina>

⁶³ Komentáře. *Euroskop.cz* [online]. 2013 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/23288/clanek/proevropska-revoluce-na-ukrajine/>

dolarů. To mělo nejspíše přesvědčit Ukrajinu, aby definitivně ustoupila od podpisu asociační dohody a přestala tak sympatizovat s Evropskou unií. Podle slov německého ministra zahraničí Frank-Walter Steinmeiera: „*Je skandální, jak Rusko využilo tíživé hospodářské situace Ukrajiny, aby jí zabránilo podepsat asociační dohodu s Evropskou unií*“⁶⁴. Dodal, že Evropská unie by se měla zamyslet nad tím, zda nepodcenila jak vnitřně slabá a rozdělená Ukrajina je, a zda toho od Kyjeva nechtěla příliš, když mu dala na výběr mezi Ruskem a Evropskou unií. Německá kancléřka Merklová ale popřela, že by Evropská unie po Ukrajině požadovala volbu mezi Bruselem nebo Moskvou.

Putin na tiskové konferenci po podpisu dohod upozorňoval na to, že snížení ceny za plyn je sice dočasné, ale i z dlouhodobého hlediska se Rusko vynasnaží vyjít vstříc evropským státům a Ukrajině. Finanční injekci Ukrajina uvítala, jelikož se v té době její ekonomika nacházela v hluboké recesi, devizové rezervy klesly na sedmileté minimum a problémy zažíval i kurs ukrajinské hřivny. Ukrajina se nacházela na pokraji krachu a podle expertů by se následující rok bez vnější pomoci neobešla.⁶⁵

Vzhledem k masivním protestům byl prezident Janukovyč 22. února 2014 sesazen z prezidentského úřadu ukrajinským parlamentem a uprchl ze země. Následně Rusko 4. března 2014 oznámilo, že slevu na dodávky plynu od dubna ruší. Podle Putina nebylo zvýšení ceny za plyn podmíněno politicky, ač v té době vrcholila Krymská krize, která vedla k anexi ukrajinského poloostrova Ruskem. Zrušení slevy za plyn, na kterém se v prosinci domluvili s Janukovyčem, zdůvodnil vysokým dluhem Ukrajiny, který se v březnu roku 2014 vyšplhal z 1, 5 miliardy až ke 2 miliardám dolarů, jelikož Ukrajina oznámila, že není schopná zaplatit ani za únorové dodávky plynu. V dubnu proto Rusko zvýšilo cenu z původních 268,5 dolarů na 485,5 dolarů za tisíc metrů krychlových. Následně bylo ochotné slevit na částku 385 dolarů, což Ukrajina komentovala jako politický krok, jehož cílem je další destabilizace ukrajinského hospodářství. Kyjev požadoval větší slevu, protože navrhovaná částka byla stále o 44 % vyšší než cena, která byla domluvena v prosinci roku 2013 mezi Janukovyčem a Putinem.

Spory o ceny za dodávky plynu ale neustály a během dubna probíhala další jednání ohledně stanovení nových cen. Šéf Ruského Gazpromu Aleksej Miller oznámil, že původní cena 268,5 dolarů je cena extrémně nízká a může být použita pouze na území, která by

⁶⁴ Putin Ukrajincům o třetinu zlevnil plyn a půjčí jim 15 miliard dolarů. *IDnes: Zprávy* [online]. 2013 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/rusko-ukrajina-putin-plyn-dca-/zahranicni.aspx?c=A131217_162608_zahranicni_aha

⁶⁵ Události na Ukrajině v roce 2014. *EurActiv.cz* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/link-dossier/vyvoj-aktualniho-deni-na-ukrajine-000101>

byla součástí regionální celní unie. Navíc Ukrajina dostala dostatečnou finanční pomoc od Mezinárodního měnového fondu (IMF) v hodnotě 3,19 miliard dolarů z nouzového záchranného balíčku IMF o celkové hodnotě 17 miliard dolarů. Dále obdržela 750 milionů od Světové banky a další finanční prostředky od EU.⁶⁶

V dubnu během jednání o nové ceně Ukrajina přestala za plyn platit úplně, dokud se nestanoví cena nová. Celkový dluh se v květnu vyšplhal až na 3,51 miliardy dolarů. Rusko pohrozilo, že pokud dluh nesplatí do stanoveného termínu, Ukrajina bude muset platit za dodávky předem, což by pravděpodobně vedlo k dalšímu pozastavení transferu plynu. Ukrajina se naopak bránila tím, že pokud by Rusko přerušilo dodávky plynu, předložila by danou věc mezinárodnímu rozhodčímu soudu.

V květnu ale Rusko rozhodlo, že od následujícího měsíce bude Ukrajina platit za dodávky plynu dopředu v zálohách, což ale odmítlo. Při navrhované ceně 400 dolarů za tisíc metrů krychlových by nebyla Ukrajina ani schopná dopředu částku uhradit. Ruský ministr energetiky Novak ale uvedl, že: *"podle smlouvy nesplnění povinnosti vede automaticky ke změně, od 1. června začne Ukrajina platit za dodávky plynu předem."*⁶⁷

Ukrajina dostala podmínku uhradit do 16. června 2014 do 8:00 hodin dluh v hodnotě 1,95 miliardy dolarů, k vyrovnání však nedošlo a tak v souladu se stávající smlouvou Gazprom převedl v 10:00 téhož dne ukrajinský Naftogaz do režimu zálohových plateb za plyn a zároveň omezil dodávky na Ukrajinu. Omezení dodávek se ale nijak nedotklo EU.⁶⁸ Gazprom dál pokračoval v tranzitu plynu do EU přes území Ukrajiny. I kdyby došlo k přerušení dodávek, evropský plynárenský trh by si s tím uměl poradit. V uplynulých letech se investovalo velké množství finančních prostředků do bezpečnosti dodávek a zároveň do tzv. mechanismu reverzního toku, což znamená možnost změny toku plynu v plynovodech. V případě přerušení dodávek by se proto mohla situace řešit v první řadě odběrem plynu ze zásobníků, zpětným tokem ze západních států, importem zkapalněného plynu, či navýšením těžby plynu v Norsku.

⁶⁶ Ukraine, Russia, EU Fail to Reach Deal Over Gas Prices. *The Wall Street Journal* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.wsj.com/articles/ukraine-crisis-ukraine-russia-to-hold-last-ditch-talks-over-gas-prices-1402754619>

⁶⁷ Rusko žádá po Ukrajině platby za plyn předem. Kyjev to odmítá. *IDnes.cz: Ekonomika* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/rusko-zada-po-ukrajine-platby-za-plyn-predem-fmt/-eko-zahranicni.aspx?c=A140509_154936_eko-zahranicni_fih

⁶⁸ Gazprom zastavil dodávky plynu na Ukrajinu. Evropu prý sankce nepostihne. *IDnes.cz: Ekonomika* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/ukrajina-nezaplatila-rusku-za-plyn-hrozi-uazvreni-kohoutu-p4o/-eko-zahranicni.aspx?c=A140616_083619_eko-zahranicni_fih

K obnovení dodávek došlo až na začátku prosince roku 2014. Ukrajina si předplatila prosincovou dodávku plynu v hodnotě 378 milionu dolarů. Dohoda mezi zeměmi ohledně prozatímního obnovení transferu plynu na Ukrajinu byla schválena koncem října prostřednictvím tzv. zimního cenového balíku za asistence Evropské komise. Cena byla stanovena na 329 dolarů za tisíc metrů krychlových plynu. Ukrajina čerpala od poloviny června do začátku prosince z důvodu nedostatku finančních prostředků především ze svých zásobníků a zároveň využívala zpětných dodávek od sousedních států Evropské unie. Nicméně kvůli příchodu zimy byla Ukrajina nucena navýšit množství plynu kvůli vyšší spotřebě. V zimních měsících Ukrajina denně spotřebovala okolo 200 milionů krychlových metrů plynu a z toho zhruba 55 milionů pokrývala domácí těžbou, 120 milionů získávala z vlastních zásobníků a zbylou část od sousedních zemí.⁶⁹ Na zpětných dodávkách se podílelo Slovensko, Maďarsko a Polsko.

V dubnu roku 2015 došlo k poměrně bezproblémovému podepsání smlouvy na druhé čtvrtletí, které Ukrajině zajišťuje rozumnou tržní cenu 248 dolarů za tisíc metrů krychlových. Cena za ruský plyn je tak nižší než cena zpětných dodávek z evropských zemí, uvedl ukrajinský ministr Volodymyr Demčysyn. Byl to právě on, který v březnu Rusku pohrozil zastavením odběru ruského plynu a orientací na plyn z Evropské unie, ač Slovensko oznámilo, že zpětné dodávky podle ukrajinských požadavků nebude schopné uspokojit. Díky této taktice bylo dosaženo lepších podmínek a cen. Ukrajina se bude během druhého čtvrtletí roku 2015 snažit vytvořit co největší zásoby na delší období.

Za dlouhodobý problém je v Evropské unii považována neexistence měřících zařízení, která by měla ukazovat množství proudícího plynu z Ruska. Měřicí stanice je zcela zásadní vybudovat na místech přechodu plynovodů z Ruska na Ukrajinu. Předěšlo by se tak obviňování Ruska, podle kterého již několikrát Ukrajina nelegálně odčerpávala plyn určený Evropským státům a naopak by se tak mohl potvrdit fakt, že Rusko dodává plyn v omezeném množství.⁷⁰

Ukrajina spotřebovala během roku 2013 celkem 42,5 miliardy krychlových metrů plynu a z toho pouze 20 miliard získala vlastní těžbou. Zbytek plynu musí získávat z dovozu ze zahraničí. Ukrajinský premiér v dubnu 2015 potvrdil, že společnost Royal Dutch Shell je jedním ze dvou globálních energetických společností, které dodávají plyn

⁶⁹ Gazprom dostal zaplacen, měl by obnovit dodávky plynu na Ukrajinu. *Svět Průmyslu* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.svetprumyslu.cz/gazprom-dostal-zaplaceno-mel-obnovit-dodavky-plynu-na-ukrajinu/>

⁷⁰ Ukrajina má do léta jistý ruský plyn. *Česká televize* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/306683-ukrajina-ma-do-leta-jisty-rusky-plyn/>

na Ukrajinu. V loňském roce podepsal smlouvu s ukrajinskou společností Naftogaz i norský Statoil. Shell plánuje během května začít dodávat 120 až 130 milionů krychlových metrů suroviny. Dodávky by měly proudit přes Slovensko a cena je stanovena na 253 dolarů za tisíc metrů krychlových. Podle ukrajinského premiéra by měla tento rok klesnout spotřeba plynu na 40 miliard metrů krychlových. „*Za tímto poklesem zčásti stojí skutečnost, že na Ukrajině začala ruská vojenská agrese, což má dopad na průmyslové podniky, které jsou spotřebiteli plynu. Druhým faktorem je pokles poptávky domácností, který je důsledkem efektivnějšího využívání energie,*“⁷¹ citovala premiéra agentura Reuters.

Nezávisle na posledních událostech ale platí skutečnost, že Moskva stále vnímá Ukrajinu jako svůj postsovětský satelit a je proti členství Ukrajiny v EU. Její zájem je spíše vytvořit celní unii mezi Ukrajinou a Ruskem. „*Celní unie je ale trnem v oku ukrajinské opozice, která ji považuje za politickou past hrozící definitivním uvržením Ukrajiny do ruského područí.*“⁷²

Současný konflikt na Ukrajině a ruská anexe Krymu vlastně není ani tak o energii, jako spíše o moci a síle. Nicméně krize zahrnuje zásadní a často přehlíženou energetickou dimenzi ruské destabilizační strategie.

3.2.1. South Stream

Evropská unie již delší dobu hledala možnost jak se vyhnout opakování plynových krizí z roku 2006 a 2009 kdy kvůli konfliktům mezi Ukrajinou a Ruskem došlo k omezení dodávek do Evropy. Byl to právě několik let plánovaný a připravovaný projekt South Stream, který měl dopravovat ruský plyn do Evropy a zároveň se vyhýbat ukrajinskému území.

Tento projekt měl za cíl posílit energetickou bezpečnost Evropy a pro společnost Gazprom to měl být další krok v prosazování strategie diverzifikace zásobovacích tras. Mělo se jednat o plynovod splňující veškeré ekologické a technické požadavky, který by významně zvýšil energetickou bezpečnost v celé kontinentální Evropě. Dohoda o realizaci plynovodu byla podepsána v roce 2007, ale definitivní investiční dohodu o projektu

⁷¹ Shell začal s dodávkami plynu na Ukrajinu, směřují přes Slovensko. Zet [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.zet.cz/tema/shell-zaal-s-dodvkami-plynu-na-ukrajinu-smuj-pes-slovensko-4799>

⁷² Sbližování Putina a Janukovyče: Rusko dá Ukrajině 15 miliard dolarů a sníží cenu za plyn. Hospodářské noviny [online]. 2013 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://zahranicni.ihned.cz/c1-61459190-sblizovani-putina-a-janukovyce-rusko-da-ukrajine-15-miliard-dolaru-a-snizi-cenu-za-plyn>

podepsala společnost Gazprom s jednotlivými evropskými partnery až v listopadu roku 2012. Do té doby byly schváleny i jednotlivé dohody mezi Gazpromem a tranzitními zeměmi - Bulharskem, Srbskem, Maďarskem, Řeckem, Slovinskem, Rakouskem a Chorvatskem.

Délka potrubí byla odhadována na 2500 kilometrů. Úsek dlouhý 930 kilometrů měl vést po dně Černého moře v teritoriálních vodách Ruska, Turecka a Bulharska v maximální hloubce 2 250 metrů. Ročně měl plynovod přepravit 63 miliard metrů krychlových plynu, což odpovídá 15 procentům celkové spotřeby plynu v Evropě.⁷³ Spuštění mělo být zahájeno v druhé polovině roku 2015 s počáteční kapacitou 15,75 miliard metrů krychlových a do roku 2018 až 2019 bylo plánované navýšení na maximální velikost 63 miliard metrů krychlových.⁷⁴

Výstavbu pevninských částí plynovodu měly zajišťovat i místní energetické společnosti. Oficiální začátek stavby na ruském pobřeží Černého moře byl stanoven na 7. prosince 2012. Plynovod měl vést z kompresorové stanice Russkaja ve městě Anapa v Krasnodarském kraji a poté pokračovat po dně Černého moře až do stanice Galata u bulharské Varny, dále přes Balkán až do Travesiu v severozápadní části Itálie u hranic s Rakouskem a Slovinskem.⁷⁵

Plynovod měl být vybudován mezinárodním konsorciem. Největší podíl na výstavbě plynovodu připadal ruskému Gazpromu, který vlastnil 50 %. Dalšími partnery byly francouzská společnost EDF s podílem 15%, německý Wintershall (15 %) a italská Eni (20 %).⁷⁶

Rusko si k sobě mělo díky plynovodu připoutat Balkán a zároveň Ukrajině odebrat jednu z mála pák, kterou na Rusko má. Rusko je jako jediný stát na světě, který prodej nerostných surovin přeměnil z ekonomické otázky na otázku politickou a vyžaduje po odběratelských státech kromě pravidelných plateb také politickou podřízenost.

Rusko od samého začátku spuštění projektu v roce 2012 usilovalo o výjimku, díky které by se Gazprom odpoutal od povinností vyplývajících z tzv. třetího liberalizačního

⁷³ Wintershall a EDF se dohodly na prodeji podílů v South Stream. *Průmysl Dnes* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.prumysldnes.cz/energetika/wintershall-a-edf-se-dohodly-na-prodeji-podilu-v-south-stream-150112>

⁷⁴ South Stream. *Gazprom* [online]. [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/south-stream/>

⁷⁵ Putin: Rusko není s to postavit plynovod South Stream do Evropy. *Investiční web* [online]. 2014 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.investicniweb.cz/zpravy-z-trhu/2014/12/1/putin-rusko-neni-s-to-postavit-plynovod-south-stream-do-evropy/>

⁷⁶ Wintershall a EDF se dohodly na prodeji podílů v South Stream. *Průmysl Dnes* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.prumysldnes.cz/energetika/wintershall-a-edf-se-dohodly-na-prodeji-podilu-v-south-stream-150112>

balíčku, který zavádí povinnost oddělit segmenty výroby a distribuce energií, pokud se nacházejí v rukou stejného vlastníka. Podle liberalizačního balíčku by musel Gazprom nabídnout infrastrukturu i dalším prodejcům. Stavba tak narazila na unijní legislativu. Navíc Rusko obešlo Brusel a vyjednávalo s jednotlivými zeměmi individuálně, za což členským zemím hrozily postihy.

Evropské komisy dále vadilo, že Bulharsko poskytlo daňové zvýhodnění Rusku, které odporuje evropským předpisům. Navíc kvůli ruské agresi a okupaci ukrajinského Krymu, projekt již neměl takovou podporu jako dříve ze strany EU. Bulharsko a další balkánské státy, kterými měl vést plynovod, se cítí být obětmi a chtějí po Evropské unii náhradu za škody, které jim zrušení plynovodu způsobí. Například Srbsko tvrdí, že výstavba plynovodu na jeho území by přinesla do státního rozpočtu více než jednu miliardu eur.⁷⁷

Brusel požadoval po Rusku pouze dodržování evropských právních předpisů stejně tak jako evropské subjekty respektují ruské právní předpisy, když podnikají v Ruské federaci. Podle politiků a analytiků bylo také jednou z hlavních příčin zrušení projektu příliš vysoká nákladnost výstavby díky hloubce a geologickým okolnostem a k alternativě výstavby přes Turecko je přiměla možnost využít již objednané potrubí.

Nicméně podle posledních informací z dubna roku 2015 se bude na místo plynovodu South Stream realizovat plynovod Turkish Stream, díky kterému i tak Ukrajina ztratí strategický význam tranzitní země a zároveň přijde o částku v řádu miliard dolarů, což pro ni bude mít katastrofální důsledky vzhledem ke špatné ekonomické situaci. V případě jakýchkoliv sporů tak bude moci Rusko všechny dodávky plynu vést přes Turkish Stream, aniž by bylo nuceno omezit či úplně zastavit dodávky do EU, a tím se tak zcela vyhne ukrajinskému území.

Osud plynovodu je důkazem toho, jak náročné je pro Evropskou unii v době ukrajinské krize vytvořit jednotnou energetickou politiku vůči Rusku. Na jednu stranu Evropská unie veřejně hlásá snahu o diverzifikaci dodávek plynu a snížení závislosti v dodávkách plynu na Rusku, na druhou stranu se ale energetické společnosti s politickou podporou snažili o prosazení projektu, jehož cílem bylo odebírat ještě větší množství plynu než předtím.

V reakci na definitivní zrušení projektu se ruský Gazprom rozhodl odkoupit od svých partnerů jednotlivé podíly. Německý Wintershall, francouzská EDF a italská ENI vlastnily v projektu celkem 50 procent. Cena za prodej nebyla nikdy oficiálně zveřejněna, ale podle

⁷⁷ Ruský South Stream ještě není mrtvý, EU ale hledá nové zdroje. *Euractiv.cz* [online]. 2014 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/plynovod-south-stream-jeste-neni-mrtvy-eu-ale-hleda-nove-zdroje-012337>

dostupných informací částka pro Wintershall a EDF odpovídala celkovým nákladům, které do projektu vložily. Údajně se měla celková částka pro všechny tři investory pohybovat kolem jedné miliardy dolarů.

Gazprom nebyl povinen odkupovat jednotlivé podíly, jelikož všichni partneři bez rozdílu podléhají riziku vyplývající z možných komplikací během realizace, ale Gazprom měl zájem o zachování smlouvy s italskou stavební společností Saipem, která bude nyní zajišťovat výstavbu plynovodu Turkish Stream i přes to, že jsou ze strany EU uvalené sankce vůči Rusku. Společnost Saipem, která je dceřinou firmou italské Eni, dostala původně zakázku na výstavbu plynovodu South Stream v hodnotě 2,4 miliardy eur⁷⁸.

Potrubí, které mělo být použito na plynovod South Stream, bude nakonec použito na plynovod Turkish Stream. V současné době ale stále čeká v přístavu bulharského Burgasu, kde má Saipem vozový park a Gazprom tak musí každý den platit stovky tisíc euro do doby, než nezačne samotná realizace.⁷⁹ Ruská strana se totiž stále nedohodla s Tureckem na jednotlivých podmínkách výstavby plynovodu a Ankara zatím nedala souhlas k zahájení přípravných prací.

Mapa 2 Trasa plynovodu South Stream

Zdroj: South Stream. Gazprom [online]. [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/south-stream/>

⁷⁸ Stavba plynovodu South Stream definitivně odložena. *Italsko-česká obchodní průmyslová komora* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.camic.cz/a2521-stavba-plynovodu-south-stream-definitivne-odložena/b5-italie/news.tab.cs.aspx>

⁷⁹ Gazprom pays \$1bn for EU partner shares in South Stream. *RT: Question more* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://rt.com/business/245621-gazprom-partners-debt-shares/>

3.2.2. Turkish Stream

Turecká vláda se během krize jako jedna z mála nepřipojila k sankcím EU vůči Rusku a naopak vidí velkou příležitost pro rozvoj svého exportu v případě navázání bližších vztahů s Ruskem. Evropská unie zahájila již v roce 2005 vstupní jednání o připojení Turecka k EU. Zásadnější progres je ale blokován otázkou rozděleného ostrova Kypru, kvůli kterému probíhají spory mezi Řeckem a Tureckem. Navíc některé evropské státy veřejně prohlásily, že zemi se sedmdesáti miliony muslimů ve svém klubu nechťejí a nikdo nedokáže predikovat, jak by se vstup první muslimské země promítl do fungování EU. „*Turecko by se díky své rozloze a počtu obyvatel nevyhnutelně muselo stát jedním z velkých hráčů uvnitř unijních institucí, zároveň by ale vzhledem ke komparativně nižšímu svému stupni rozvoje bylo dominantním konzumentem prostředků z unijních rozvojových fondů.*“⁸⁰ Turecko proto ztrácí poslední naděje na přistoupení k EU a mnozí Turci mají pocit, že i kdyby udělali cokoliv, v Evropské unii stejně nebudou z důvodu svého náboženství.

Po zrušení plánovaného plynovodu South Stream má nyní Turecko velkou příležitost k navázání bližších vztahů s Ruskem prostřednictvím výstavby plynovodu, který má sloužit jako alternativa k plynovodu South Stream. Nicméně tyto dva státy jsou velmi rozdílné. Rusko je silně protiislámské a bojuje proti islámu na svém území, zatímco Turecko islamizuje stát. Mezi Tureckem a Ruskem panují i další neshody. Například ohledně situace v dnešní Sýrii. Turecko odsuzuje Asadův režim oproti Rusku, které naopak Asada již několik let podporuje. Rozdílné názory by mohly být zásadní pro vzájemné vztahy a pro spousty expertů je tak možnost spolupráce do budoucna nereálná.

V prosinci roku 2014 oznámil ruský prezident Vladimír Putin během své oficiální návštěvy v Turecku zrušení projektu South Stream. Ještě ten den turecká společnost Botas Petroleum Pipeline Corporation a ruský Gazprom podepsaly memorandum o plánované výstavbě rusko-tureckého plynovodu Turkish Stream s kapacitou 63 miliard metrů krychlových. Plynovod by měl vést pod Černým mořem pouze na hranice Turecka a Řecka, jelikož Řecko je součástí Evropské unie a jsou na jeho území uplatňovány evropské předpisy a tím i třetí energetický balíček, podle kterého nesmí jedna společnost vlastnit plynovod a zároveň jím transportovat plyn. Evropská unie požaduje oddělení vlastníka a

⁸⁰ Turecko. *Euroskop.cz* [online]. [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/9132/sekce/turecko/>

dodavatele.⁸¹ Rusko se momentálně ve své strategii nového plynovodu vyhýbá území patřící do EU, ale není vyloučeno, že se Turecko v budoucnu stane členem EU a tím by byla uplatňována legislativa EU i na tureckém území. Zatím ale určuje pravidla hry Rusko a spolu se spojenectvím s Ruskem se Turecku členství v EU spíše vzdaluje.⁸²

Rusko plánuje definitivně ukončit přepravu plynu přes území Ukrajiny v roce 2019, kdy vyprší tranzitní smlouva. Pro Ukrajinu by ukončení smlouvy znamenalo ztrátu kvůli tranzitním poplatkům ve výši až 1,7 miliardy dolarů za rok. Veškerý plyn má být poté definitivně veden prostřednictvím Turkish Streamu, který má končit na hranici Evropské unie. Podle šéfa Gazpromu Alekseje Millera byly všechny evropské státy informovány ohledně zajištění nezbytné infrastruktury, která bude začínat na turecko-řeckých hranicích. „Evropská komise pochybuje jak o ekonomickém smyslu tohoto schématu, tak o tom, že je Gazprom připraven zničit svou reputaci spolehlivého dodavatele,“ napsal list *Kommersant*⁸³. Viceprezident Evropské komise Maroš Ševčovič prohlásil, že pokud by skutečně chtěli Rusové dodávat přes Turecko 63 miliard metrů krychlových plynu do Evropy, jednalo by se o velmi neekonomické řešení. Většina plynu by totiž nezůstala v Turecku, ani na Balkáně, ale putovala by dál do Evropy, což by vedlo k příliš vysokým nákladům.⁸⁴

Aleksei Miller, generální ředitel ruského Gazpromu, se během své poslední návštěvy v Ankaře setkal s tureckým ministrem energetiky Tanerem Yildizem, se kterým projednávali další technické podrobnosti plynovodu. Úsek na dně Černého moře bude být dlouhý 660 kilometrů a na pevnině má mít délku 250 kilometrů. Potrubí by mělo mít kapacitu 63 miliard kubických metrů. 15,75 miliard metrů krychlových by mělo proudit na trh v Turecku a zbylých 47,25 mld. metrů krychlových bude vedeno na evropský trh dále přes Řecko. Tento plynovod by měl být začleněn do mezivládní dohody v průběhu druhého čtvrtletí tohoto roku. První dodávka plynu bude uskutečněna v roce 2016.

⁸¹ Gazprom prý nebude rozšiřovat plynovod Nord Stream, soustředí se na Turecko. *Hospodářské Noviny* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://byznys.ihned.cz/c1-63448510-gazprom-pry-nebude-rozsirovat-plynovod-nord-stream-soustredi-se-na-turecko>

⁸² Rusko mění energetickou politiku vůči Evropské unii. *Tzbinfo* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://energetika.tzb-info.cz/energeticka-politika/12285-rusko-meni-energetickou-politiku-vuci-evropske-unii>

⁸³ Riskantní ruská hra o Ukrajinu: Turecká cesta pro zemní plyn. *Česká pozice* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/riskantni-ruska-hra-o-ukrajinu-turecka-cesta-pro-zemni-plyn-pqu-/tema.aspx?c=A150120_150017_pozice-tema_lube

⁸⁴ Riskantní ruská hra o Ukrajinu: Turecká cesta pro zemní plyn. *Česká pozice* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/riskantni-ruska-hra-o-ukrajinu-turecka-cesta-pro-zemni-plyn-pqu-/tema.aspx?c=A150120_150017_pozice-tema_lube

Mapa 3 Plynovody South Stream a Turkish Stream

Zdroj: Securing the future of Turkish Stream. *Interfaxenergy* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://interfaxenergy.com/gasdaily/article/15215/securing-the-future-of-turkish-stream>

Podle Millera se jedná o realistický časový harmonogram. Turkish Stream slibuje podstatné zvýšení regionální role Turecka jako energetické tranzitní země a hlavního uzlu plynu.

„Na rozdíl od jiných podobných investic v minulosti se na realizaci Turkish Streamu nepodílí žádní zahraniční investoři. O investici má zájem ruská banka Sberbank. Tuto banku vlastní z 50 % Centrální banka ruské federace. Turecko pro ni není neznámý prostor, koupila zde jednu z deseti největších a nejstarších tureckých bank DenizBank, financovala výstavbu první turecké jaderné elektrárny nebo výstavbu třetího istambulského mezinárodního letiště.“⁸⁵

⁸⁵ Rusko mění energetickou politiku vůči Evropské unii Zdroj: <http://energetika.tzb-info.cz/energeticka-politika/12285-rusko-meni-energetickou-politiku-vuci-evropske-unii>. *Tzbinfo* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://energetika.tzb-info.cz/energeticka-politika/12285-rusko-meni-energetickou-politiku-vuci-evropske-unii>

Mapa 4 Plynovody TAP a TANAP

Zdroj: LA NUOVA VIA DELLA SETA. *Geograficamente* [online]. 2014 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <https://geograficamente.wordpress.com/2014/09/07/le-nuove-vie-del-gas-saranno-le-nuove-vie-della-seta-il-gasdotto-dallazerbaigian-non-solo-sicurezza-energetica-energia-pulita-strategia-geopolitica-anche-canale-culturale-di-sc/>

Turkish Stream by měl končit v turecké oblasti Ipsala v blízkosti řeckých hranic, kde je plánované i ukončení Transanatolského plynovodu (TANAP) a jeho navázání na Transjadranský plynovod (TAP). To vyvolává další otázku, zda ukončení obou plynovodů ve stejné lokalitě vytvoří konkurenční vztah mezi jednotlivými plynovody. K podobnému napětí docházelo mezi projekty South Stream a Nabucco. Zatímco dříve bylo Nabucco nabízeno jako alternativa k plynovodu South Stream, Turkish Stream je nyní považován za alternativu k plynovodům TANAP/TAP.

Posun od South Streamu k Turkish Streamu ale nijak neovlivní ruský energetický trh, jelikož by mohl být následně rozšířen do Řecka nebo Bulharska díky několika variantám potrubí. Nová vláda v Aténách projevila zájem o rozšíření plynovodu Turkish Stream na území Řecka. Rusko má možnost exportovat plyn z plynovodu Turkish Stream dále do Evropy například prostřednictvím plynovou TAP, ve kterém nemá ruský Gazprom žádný podíl a neporušoval by tak evropskou legislativu. Trans-jadranský plynovod (TAP) je součástí připravovaného 45 miliardového projektu s názvem Jižní koridor, který se skládá z několika dalších plynovodů jako je Jihokavkazské propojení, které vede plyn

z ázerbájdžánských ložisek Shah Deniz do Gruzie a Trans-anatolský plynovod (TANAP) vedoucí přes Turecko.⁸⁶

Plynovod TAP má mít v počáteční fázi kapacitu 10 miliard metrů krychlových ročně. V případě zájmu třetích stran ale může dojít k navýšení kapacity plynovodu na 20 miliard metrů krychlových. Nařízení EU rovněž uvádí, že na žádost třetích stran je případně TAP povinen postavit dodatečná vstupní/výstupní místa v Řecku sloužící k odběru plynu ze zdrojů mimo oblast Shah Deniz. V současné době je výstavba dodatečné infrastruktury vedoucí z Řecka do dalších evropských států nepravděpodobná z důvodu příliš malého regionálního trhu.

Povolením ruského plynu být součástí TAP může mít za následek vznik konkurence z hlediska ceny a objemu mezi Ruskem a Azerbájdžánem. Množství plynu, které by mělo Turecko obdržet prostřednictvím plynovodu Turkish Stream, je blízko objemu aktuálně přepravovaného plynu přes Trans-balkánský plynovod vedoucí do Turecka přes Ukrajinu, Moldávii, Rumunsko a Bulharsko. Nicméně vypršení dohody v roce 2019 o tranzitu ruských dodávek plynu přes Ukrajinu spolu s dokončením plynovodu Turkish Stream znamená, že Trans-balkánský plynovod bude pravděpodobně pozastaven. Turkish Stream umožní Rusku změnit svoji exportní cestu plynu do Turecka, bez negativního efektu na současné objemy a bez konkurence s plynovodem TANAP ohledně kapacity.⁸⁷

⁸⁶ Komisia: Gazprom může využívat Trans-jadranský plynovod. *EurActiv.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.euractiv.sk/energetika/clanok/komisia-gazprom-moze-vyuzivat-trans-jadransky-plynovod-023500>

⁸⁷ REPERCUSSIONS OF TURKISH STREAM FOR THE SOUTHERN GAS CORRIDOR: RUSSIA'S NEW GAS STRATEGY. *Natural Gas Europe* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.naturalgaseurope.com/analysis-turkish-stream-southern-gas-corridor-russia-gas-strategy-23199>

4. Závěr

Vztahy Evropské unie a Ruska mají nesmírný význam pro obě strany. Rusko je pro Evropskou unii třetím nejvýznamnějším obchodním partnerem a naopak Evropská unie představuje pro Rusko odbytíště exportu tvořené především energetickými palivy.

V bakalářské práci byly vztahy těchto dvou mocenských bloků vyhodnoceny jako dlouhodobě nestabilní s obtížnou predikcí budoucího vývoje. Evropská unie pohlíží na Rusko stále s větší nedůvěrou, jelikož Rusko používá své nerostné bohatství jako strategickou zbraň, prostřednictvím které se snaží ovlivňovat a manipulovat se státy životně závislémi na ruských dodávkách. Evropská unie se snaží o energetickou diverzifikaci a propojení plynovodů na evropském území, díky čemuž by předešla případným dalším plynovým krizím, které proběhly v roce 2006 a 2009.

Pro lepší koordinaci všech členských států EU a lepší propojenost a jednotnost evropského trhu byl předložen na konci února 2015 návrh na vytvoření Energetické unie v podobě Strategického rámce pro energetickou unii. Tento krok by měl vést k větší energetické bezpečnosti a snížení závislosti na jednom dodavateli. Evropská unie by rozhodovala o energetice jednotně jako jeden celek. Tato dohoda se setkala převážně s kladnými reakcemi. Je ale podle mého zjištění zřejmé, že hlubší integrace evropských ekonomik je stále na samém počátku.

Ruská ekonomika je silně závislá na exportně orientovaných zdrojích. Druhá kapitola ukázala, že téměř 80 % ruských vývozů do EU je tvořeno minerálními palivy a mazivy. Naopak vývoz EU je poměrně silně diverzifikovaný. Podle zjištěných dat byly obchodní toky těchto dvou mocenských bloků vyhodnoceny jako silně asymetrické. Za největší ruskou společnost je považován Gazprom, který je současně největším exportérem zemního plynu na světě. Podle zveřejněných údajů společnosti Gazprom dodal v roce 2014 172,6 miliard metrů krychlových plynu, což je nejvyšší exportované množství plynu do EU od roku 2005.

Evropská unie se začala soustředit na alternativu dovozu zkapalněného plynu LNG, který je sice podmíněn vyššími náklady a tím i vyšší cenou, na druhou stranu ale dovoz LNG z Norska a do budoucna z USA a dalších zemí snižuje závislost na dodávkách z Ruska. Mnoho společností je skeptických ohledně efektivnosti LNG terminálů, nicméně Evropě by se tak podařilo alespoň lehce snížit energetickou nadvládu Ruska. Za další z možných variant snížení závislosti je považovaná lepší propojenost evropských

plynovodů. Díky tomu by mohl vést plyn přes jiné státy a vyhýbat se tak problematické tranzitní zemi, za kterou je Ukrajina považována.

Bylo zjištěno, že Evropa je obklopena zásobami zemního plynu, nicméně vysoký objem ruského dovozu plynu nelze tak snadno nahradit a Evropská unie se může sice více či méně odpoutat od ruského plynu prostřednictvím diverzifikace a orientace na LNG či jiné trhy například na Blízkém východě, ale úplné ukončení dodávek z Ruska je momentálně stále nereálné.

Ve třetí kapitole jsem se snažila zjistit, zda současné vztahy mezi Evropskou unií a Ruskem jsou dlouhodobě udržitelné. Ukrajina je rozdělena na západní proevropskou a východní proruskou část. Toto rozdělení obyvatel bylo jednou z hlavních příčin ukrajinské krize. Podle získaných dat a mého úsudku nebude roztahovačnost a dominance Ruska uspokojena ani v případě násilného připojení Ukrajiny, které by se stalo součástí Ruské Federace. Nicméně připojení Ukrajiny k Rusku je v současné době málo pravděpodobné, jelikož se Ukrajina podepsáním asociační dohody přiklonila spíše k Západu.

Podle mého uvážení se v současném konfliktu na Ukrajině nejedná ani tak o energii, jako spíše o moc a sílu. Právě tento boj o mocenské postavení zahrnuje zásadní a často přehlíženou energetickou dimenzi ruské destabilizační strategie. Ukrajinská krize může být vyřešena a definitivně ukončena pouze v případě urovnání vzájemných vztahů mezi Západem a Ruskem, které jsou již dlouhou dobu vyhrocené a jednotlivé strany se zatím neshodly na žádném společném návrhu, který by tuto krizi ukončil. Řešením není vítězství či prohra jednoho nebo druhého bloku, je potřeba hledat dlouhodobá řešení, která budou pro všechny prospěšná.

Druhá část třetí kapitoly je věnována možnostem, kterými by se mohlo předejít dalším konfliktům v oblasti energetiky. Hlavní snaha Ruska je vyhnout se území Ukrajiny, a proto prohlásila, že po vypršení smlouvy v roce 2019 bude ukončen tranzit přes zemi Ukrajiny. Na základě mého zjištění v případě, že se tento krok ze strany Ruska opravdu uskuteční a Rusko začne dodávat plyn prostřednictvím plánovaného plynovodu Turkish Stream, dojde ke značnému oslabení Ukrajiny, jelikož přijde o velké množství financí za tranzit plynu přes svoje zemi.

V případě výstavby plynovodu Turkish Stream je pro Rusko hlavním problémem legislativa EU, která bránila i výstavbě původně plánovaného plynovodu South Stream. Jedná se konkrétně o třetí energetický balíček, který zavádí povinnost oddělit segmenty výroby a distribuce energií, pokud by se nacházely v rukou stejného vlastníka. Prozatím by měl plynovod končit na turecko-řeckých hranicích s možným tokem ruského plynu dál do

Evropy přes plynovod TAP, kde Gazprom nemá žádný podíl a nebyla by tak porušována legislativa EU.

Na základě rozhodnutí vést plynovod přes Turecko, Rusko získalo nové odbytiště plynu, které by jinde těžce hledalo. Rusko využije rozestavěné části plynovodu South Stream jako je například kompresorová stanice Ruskaja nebo potrubí, které bylo již bylo vyrobeno. V dlouhodobém horizontu se proto očekává těsnější politická spolupráce s Tureckem a snížení významnosti Ukrajiny jako tranzitního partnera.

Ač Evropská unie veřejně hlásá, že jedním z hlavních cílů energetické politiky je diverzifikace zdrojů plynu, ve skutečnosti ale Evropská unie zatím závislost nesnížila a nesníží ji ani v případě změny toku plynu z Ruska. Pouze dojde ke snížení rizika přerušení dodávek, které způsobovaly konflikty mezi dodavatelem Ruskem a tranzitní zemí Ukrajinou.

4. Literatura

BP Statistical Review of World Energy: June 2014. In: *BP* [online]. 2014 [cit. 2014-12-03]. Dostupné z: <https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf>

Diskuze: Evropské cíle v energetice do roku 2030. *Evropská komise* [online]. 2014 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/news/140611_konference_energetika_eu_2030_cs.htm

Dodávkami plynu už Rusko Litevce vydírat nemůže. Mají "Nezávislost". *Hospodářské noviny* [online]. 2015 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-63773590-dodavkami-plynu-uz-rusko-litevce-vydirat-nemuze-maji-nezavislost>

Dodávkami plynu už Rusko Litevce vydírat nemůže. Mají "Nezávislost". *Hospodářské noviny* [online]. 2015 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-63773590-dodavkami-plynu-uz-rusko-litevce-vydirat-nemuze-maji-nezavislost>

Doprava 2050: Komise předkládá ambiciózní plán na zvýšení mobility a snížení emisí. *Evropská Komise* [online]. 2011 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-372_cs.htm

Economic Relations Between the EU and Russia. *International perspective* [online]. 2011 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.amerguzhina.com/international-relations/the-place-of-europe-in-russian-foreign-policy-2/>

Energetická bezpečnost a mezinárodní politika. Praha: Professional Publishing, 2011

Energetická bezpečnost a mezinárodní politika. Praha: Professional Publishing, 2011

Energetická bezpečnost a mezinárodní politika. Praha: Professional Publishing, 2011

Energetická bezpečnost: EU a Rusko: Rivalové nebo partneři?. In: *Dvorek.eu* [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: www.dvorek.eu/dwn/1003/21472cs_CZ_PREZENTACE.ppt

Energetická unie má snížit závislost EU na Rusku. *Euroskop.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/25377/clanek/energeticka-unie-ma-snit-zavislost-eu-na-rusku/>

Energetická unie. In: *CEBRE* [online]. 2015 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: http://www.cebce.cz/dokums_raw/energeticka_unie_reader.pdf

Energetická unie: Podkladový materiál k debatě (24. 3. 2015, Evropský dům). In: *Česká podnikatelská reprezentace při EU v Bruselu* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29].

Energetická závislost – Achillova pata moderního státu. *Státní ozbrojené a vojenské složky* [online]. 2014 [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: <http://www.ozbrojeneslozky.cz/clanek/pro-info-energeticka-zavislost-achillova-pata-moderniho-statu>

Energetickou unii EU vítá. Státy i firmy ale zajímá, jak ji chce Komise řídit. *Euractiv.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/energetickou-unii-eu-vita-staty-i-firmy-ale-zajima-jak-ji-chce-komise-ridit-012573>

Energické diversifikační úsilí EU a Ruska v energetice. *Natoaktual.cz* [online]. 2011 [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/energicke-diversifikacni-usili-eu-a-ruska-v-energetice-p1p-/na_analyzy.aspx?c=A110214_115027_na_analyzy_m02

Energy in Europe. *European Commission* [online]. 2015 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/dgs/energy/index_en.htm

EU sanctions against Russia over Ukraine crisis. *European Union: Newsroom* [online]. [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions/index_en.htm

Europe: European gas market. *Gazprom* [online]. 2014 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/about/marketing/europe/>

European Commission: European Union, Trade in goods with Russia [online]. 2014 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf

European Union, Trade in goods with Russia. In: *European Commission* [online]. 2015 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf

European Union, Trade in goods with Russia. In: *European Commission* [online]. 2015 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf

Evropský hospodářský a sociální výbor: Vztahy EU-Rusko. In: *Česká podnikatelská reprezentace při EU* [online]. 2010 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: www.cebrecz.cz/dokums_raw/rex_306_cj.doc

Evropský parlament ratifikoval asociační dohodu mezi EU a Ukrajinou. *Evropský parlament Zpravodajství* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/news/cs/news-room/content/20140915IPR62504/html/Evropsk%C3%BD-parlament-ratifikoval-asocia%C4%8Dn%C3%AD-dohodu-mezi-EU-a-Ukrajinou>

Evropský parlament ratifikoval asociační dohodu mezi EU a Ukrajinou. *Evropský parlament: Zpravodajství* [online]. 2014 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/news/cs/news-room/content/20140915IPR62504/html/Evropsk%C3%BD-parlament-ratifikoval-asocia%C4%8Dn%C3%AD-dohodu-mezi-EU-a-Ukrajinou>

Gazprom dostal zaplacen, měl by obnovit dodávky plynu na Ukrajinu. *Svět Průmyslu* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.svetprumyslu.cz/gazprom-dostal-zaplaceno-mel-obnovit-dodavky-plynu-na-ukrajinu/>

Gazprom Export. *Gas supplies to Europe* [online]. [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.gazpromexport.ru/en/statistics/>

Gazprom pays \$1bn for EU partner shares in South Stream. *RT: Question more* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://rt.com/business/245621-gazprom-partners-debt-shares/>

Gazprom prý nebude rozšiřovat plynovod Nord Stream, soustředí se na Turecko. *Hospodářské Noviny* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://byznys.ihned.cz/c1-63448510-gazprom-pry-nebude-rozsirovat-plynovod-nord-stream-soustredi-se-na-turecko>

Gazprom zastavil dodávky plynu na Ukrajinu. Evropu prý sankce nepostihne. *IDnes.cz: Ekonomika* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/ukrajina-nezaplatila-rusku-za-plyn-hrozi-uazvreni-kohoutu-p4o-eko-zahranicni.aspx?c=A140616_083619_eko-zahranicni_fih

Holandská nemoc hrozí české ekonomice. *Hospodářské noviny* [online]. 2006 [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://byznys.ihned.cz/c1-17584500-holandska-nemoc-hrozi-ceske-ekonomice>

International Energy Agency [online]. [cit. 2014-11-27]. Dostupné z: <http://www.iea.org/aboutus/history/>

Joint Statement on the Partnership for Modernisation EU-Russia Summit 31 May-1 June 2010. In: *Council Of The European Union* [online]. 2010 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: http://www.russianmission.eu/sites/default/files/user/files/2010.06.01_Joint%20statement%20on%20PforM_English.pdf

Komentáře. *Euroskop.cz* [online]. 2013 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/23288/clanek/proevropska-revoluce-na-ukrajine/>

Komentáře. *Euroskop.cz* [online]. 2013 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/23288/clanek/proevropska-revoluce-na-ukrajine/>

Komisia: Gazprom môže využívať Trans-jadranský plynovod. *EurActiv.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.euractiv.sk/energetika/clanok/komisia-gazprom-moze-vyuzivat-trans-jadransky-plynovod-023500>

Koncepce surovinové a energetické bezpečnosti: Ministerstvo průmyslu a obchodu. *Hospodářská komora České republiky* [online]. [cit. 2014-11-05]. Dostupné z: www.komora.cz/download.aspx?dontparse=true&FileID=5940

Konsolidované znění smlouvy o Evropské unii a smlouvy o fungování Evropské unie. In: *Úřední věstník Evropské unie* [online]. 2008 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: http://vasepravo.cz/Lisabonska_smlouva.pdf

KREJČÍ, Oskar. *Energetická bezpečnost a mezinárodní politika: Geopolitika a energetika*. 1. vydání. Praha: Professional Publishing, 2011, s. 14.

LA NUOVA VIA DELLA SETA. *Geograficamente* [online]. 2014 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <https://geograficamente.wordpress.com/2014/09/07/le-nuove-vie-del-gas-saranno-le-nuove-vie-della-seta-il-gasdotto-dallazerbaigian-non-solo-sicurezza-energetica-energia-pulita-strategia-geopolitica-anche-canale-culturale-di-sc/>

LITHUANIA'S US LNG BID: GEOPOLITICS WITH ECONOMICS UNKNOWN. *Natural Gas Europe* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.naturalgaseurope.com/lithuanias-us-lng-bid-geopolitics-with-economics-unknown-22854>

Litva končí s plynovou závislostí na Rusku, má terminál na LNG. *Investiční web* [online]. 2014 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.investicniweb.cz/zpravy-z-trhu/2014/10/27/litva-konci-s-plynovou-zavislosti-na-rusku-ma-terminal-na-lng/>

Main EU investors in Russia FDI flows, 2013. In: *Eurostat: Statistics Explained* [online]. [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Main_EU_investors_in_Russia_FDI_flows,_2013p.png

Member countries. Organisation of the Petroleum Exporting Countries [online]. [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/25.htm

Newsletter: Ukrajina mezi Evropou a Ruskem. In: *Institut Václava Klause* [online]. 2014 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://cepin.cz/docs/newsletter/News2014-prazdniny.pdf>

Odkud bere Evropa plyn. Kdo je na kom závislý. *Hospodářské noviny* [online]. 2009 [cit. 2015-01-11]. Dostupné z: <http://byznys.ihned.cz/c1-39254680-animace-odkud-bere-evropa-plyn-kdo-je-na-kom-zavisly>

Partnership and Cooperation Agreements (PCAs): Russia, Eastern Europe, the Southern Caucasus and Central Asia. *Europa: Summaries of EU legislation* [online]. 2010 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/eastern_europe_and_central_asia/r17002_en.htm

Partnership for Modernisation. *European External Action Service* [online]. [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/tech_financial_cooperation/partnership_modernisation_facility/index_en.htm

Partnership for Modernisation. *European External Action Service* [online]. [cit. 2015-04-27]. Dostupné z:

http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/tech_financial_cooperation/partnership_modernisation_facility/index_en.htm

Prime Minister Dmitry Medvedev's address at Sochi-2014 International Investment Forum. *Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union* [online]. 2014 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.russianmission.eu/en/news/prime-minister-dmitry-medvedev%E2%80%99s-address-sochi-2014-international-investment-forum>

Putin Ukrajincům o třetinu zlevnil plyn a půjčí jim 15 miliard dolarů. *IDnes: Zprávy* [online]. 2013 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/rusko-ukrajina-putin-plyn-dca/zahranicni.aspx?c=A131217_162608_zahranicni_aha

Putin: Rusko není s to postavit plynovod South Stream do Evropy. *Investiční web* [online]. 2014 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.investicniweb.cz/zpravy-z-trhu/2014/12/1/putin-rusko-neni-s-to-postavit-plynovod-south-stream-do-evropy/>

Reducing European Dependence on Russian Gas: distinguishing natural gas security from geopolitics. In: *The Oxford Institute For Energy Studies* [online]. 2014 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2014/10/NG-92.pdf>

Reducing European Dependence on Russian Gas: distinguishing natural gas security from geopolitics. In: *The Oxford Institute For Energy Studies* [online]. 2014 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2014/10/NG-92.pdf>

REPERCUSSIONS OF TURKISH STREAM FOR THE SOUTHERN GAS CORRIDOR: RUSSIA'S NEW GAS STRATEGY. *Natural Gas Europe* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.naturalgaseurope.com/analysis-turkish-stream-southern-gas-corridor-russia-gas-strategy-23199>

Riskantní ruská hra o Ukrajinu: Turecká cesta pro zemní plyn. *Česká pozice* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/riskantni-ruska-hra-o-ukrajinu-turecka-cesta-pro-zemni-plyn-pqu-/tema.aspx?c=A150120_150017_pozice-tema_lube

Riskantní ruská hra o Ukrajinu: Turecká cesta pro zemní plyn. *Česká pozice* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/riskantni-ruska-hra-o-ukrajinu-turecka-cesta-pro-zemni-plyn-pqu-/tema.aspx?c=A150120_150017_pozice-tema_lube

Rozdělená Ukrajina. *Klub Investorů* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.klubinvestoru.com/cs/article/1890-rozdelena-ukrajina>

Rusko mění energetickou politiku vůči Evropské unii Zdroj: <http://energetika.tzb-info.cz/energeticka-politika/12285-rusko-meni-energetickou-politiku-vuci-evropske-unii>. *Tzbinfo* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://energetika.tzb-info.cz/energeticka-politika/12285-rusko-meni-energetickou-politiku-vuci-evropske-unii>

Rusko mění energetickou politiku vůči Evropské unii. *Tzbinfo* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://energetika.tzb-info.cz/energeticka-politika/12285-rusko-meni-energetickou-politiku-vuci-evropske-unii>

Rusko žádá po Ukrajině platby za plyn předem. Kyjev to odmítá. *IDnes.cz: Ekonomika* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/rusko-zada-po-ukrajine-platby-za-plyn-predem-fmt-/eko-zahranicni.aspx?c=A140509_154936_eko-zahranicni_fih

Ruský South Stream ještě není mrtvý, EU ale hledá nové zdroje. *Euractiv.cz* [online]. 2014 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/plynovod-south-stream-jeste-neni-mrtvy-eu-ale-hleda-nove-zdroje-012337>

Russian gas price seen falling by up to 35% in Europe. *Euractiv* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/sections/energy/russian-gas-price-seen-falling-35-europe-312104>

Sblížení s EU může Ukrajinu stát zhoršení vztahů s Ruskem, varuje prezident Putin. *Hospodářské noviny* [online]. 2013 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://zahranicni.ihned.cz/rusko/c1-60476760-sblizeni-s-eu-muze-ukrajinu-stat-zhorseni-vztahu-s-ruskem-varuje-prezident-putin>

Sbližování Putina a Janukovyče: Rusko dá Ukrajině 15 miliard dolarů a sníží cenu za plyn. *Hospodářské noviny* [online]. 2013 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://zahranicni.ihned.cz/c1-61459190-sblizovani-putina-a-janukovyce-rusko-da-ukrajine-15-miliard-dolaru-a-snizi-cenu-za-plyn>

Securing the future of Turkish Stream. *Interfaxenergy* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://interfaxenergy.com/gasdaily/article/15215/securing-the-future-of-turkish-stream>

Shell začal s dodávkami plynu na Ukrajinu, směřují přes Slovensko. *Zet* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.zet.cz/tema/shell-zaal-s-dodvkami-plynu-na-ukrajinu-smuj-pes-slovensko-4799>

South Stream. *Gazprom* [online]. [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/south-stream/>

South Stream. *Gazprom* [online]. [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/south-stream/>

Stavba plynovodu South Stream definitivně odložena. *Italsko-česká obchodní průmyslová komora* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.camic.cz/a2521-stavba-plynovodu-south-stream-definitivne-odlozena/b5-italie/news.tab.cs.aspx>

Summit EU-Rusko v Nice: analýza vztahů EU a Ruska. *Euroskop.cz: Věcně o Evropě* [online]. 2008 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/9617/clanek/summit-eu-rusko-v-nice-analyza-vztahu-eu-a>

Summit EU-Rusko v Nice: analýza vztahů EU a Ruska. *Euroskop.cz: Věcně o Evropě* [online]. 2008 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/9617/clanek/summit-eu-rusko-v-nice-analyza-vztahu-eu-a>

ŠÁRKA WAISOVÁ A KOLEKTIV. *Evropská energetická bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2008.

Trade Profiles: Russian Federation. World Trade Organization [online]. 2014 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z:

<http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=S&Country=R>
U

Turecko. *Euroskop.cz* [online]. [cit. 2015-04-23]. Dostupné z:

<https://www.euroskop.cz/9132/sekce/turecko/>

Události na Ukrajině v roce 2014. *EurActiv.cz* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/link-dossier/vyvoj-aktualniho-deni-na-ukrajine-000101>

Ukraine, Russia, EU Fail to Reach Deal Over Gas Prices. *The Wall Street Journal* [online]. 2014 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.wsj.com/articles/ukraine-crisis-ukraine-russia-to-hold-last-ditch-talks-over-gas-prices-1402754619>

Ukrajina má do léta jistý ruský plyn. *Česká televize* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/306683-ukrajina-ma-do-leta-jisty-rusky-plyn/>

UNGERMANN, Jaroslav. *Energetická bezpečnost-geopolitické souvislosti: Problematika zemního plynu a plynovodů*. Praha: Professional Publishing, 2008, s. 98-99.

Vybrané aspekty energetické politiky EU. *Evropské hodnoty* [online]. 2014 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.evropskehodnoty.cz/vybrane-aspekty-energeticke-politiky-eu/>

Vybrané aspekty energetické politiky EU. *Evropské hodnoty* [online]. 2014 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.evropskehodnoty.cz/vybrane-aspekty-energeticke-politiky-eu/>

VYSOKÁ ŠKOLA MEZINÁRODNÍCH A VEŘEJNÝCH VZTAHŮ

PRAHA. *Energetická bezpečnost: reakce na krizi: Projekt nadace ČEZ*. Praha: Professional Publishing Praha, 2009

VYSOKÁ ŠKOLA MEZINÁRODNÍCH A VEŘEJNÝCH VZTAHŮ

PRAHA. *Energetická bezpečnost- geopolitické souvislosti: projekt nadace ČEZ*. Praha: Professional Publishing, 2008.

Vztahy mezi Evropskou unií a Ruskou federací v sektoru zemního plynu. *Středoevropské politické studie* [online]. [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=451>

Why So Much Oil in the Middle East?. *GeoExPro* [online]. 2010 [cit. 2014-12-02].

Dostupné z: <http://www.geoexpro.com/articles/2010/01/why-so-much-oil-in-the-middle-east>

Why So Much Oil in the Middle East?. In: SORKHABI, PH.D. *GEO ExPro* [online]. 2010 [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: <http://www.geoexpo.com/articles/2010/01/why-so-much-oil-in-the-middle-east>

Wintershall a EDF se dohodly na prodeji podílů v South Stream. *Průmysl Dnes* [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: <http://www.prumysldnes.cz/energetika/wintershall-a-edf-se-dohodly-na-prodeji-podilu-v-south-stream-150112>

Wintershall a EDF se dohodly na prodeji podílů v South Stream. *Průmysl Dnes* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://www.prumysldnes.cz/energetika/wintershall-a-edf-se-dohodly-na-prodeji-podilu-v-south-stream-150112>